

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, РЕЛІГІЙ ТА
ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОДЕСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД "РІДНИЙ КРАЙ"

Народний календар українця

(весняний цикл)

Одеса – 2018

Зміст

Весна

Березень

4 березня – Казимира	9
6 березня – Тимофія Весногорія	9
9 березня – Обертіння	10
13 березня – Василя-сповідника	10
14 березня – Євдокії, Явдохи	11
15 березня – Федота	12
17 березня – Гарасима	12
18 березня – Конона	13
22 березня – Сорок святих, Сороки	15
27 березня – Христини	16
30 березня – Олексія, чоловіка Божого	17
31 березня – Кирила	19

Квітень

1 квітня – Дарії, Хрисанфа	21
7 квітня – Благовіщення	21
8 квітня – Благовісника архангела Гавриїла	27
21 квітня - День святого Руфа, святого «гадюшника»	29
Вербна неділя	30
Білий тиждень (великий страсний чистий четвер)	32
Страсна п'ятниця	35
Великодня субота	36
Великдень	37
Легенди про Великдень	41
30 квітня – Зосима, покровителя бджіл	44

Травень

5 травня – Леля чи Красна гірка	46
6 травня - День святого Юрія	48
17 травня - День вишиванки	50
23 травня - День святого Симона Зилоти	54
Трійця (Зелені свята)	57

Прислів'я про весну

Прислів'я та приказки про весну)	61
----------------------------------	----

Використані джерела

Використані джерела	71
---------------------	----

ВЕСНА

ЯРЬ

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

- Весна днем красна
- Весняний день рік годує (Волинь)
- Весна ледачого не любить
- Весна – не зима, не на піч, а в поле збирайся
- Весною сій – восени збереш
- Весна з квітками, а осінь з сніпками
- Весна говорить: « Уроджу», а осінь каже: «Я ще погляджу» (Черкащина)
- Добрий рік по весні видно (Київщина)
- Зійшов сніжок – берись за плужок
- Взявся за плуг – назад не оглядайся
- Проспиш весною – заплачеш зимою
- Ярь – наш отець і мати, хто не посіє, не буде збирати (Лемківщина, Дніпропетровщина)

ПРИКМЕТИ

- Багато соку в берези – на дощове літо
- Рання весна – багато морозів попереду
- Ранняя весна – облудна, а пізня – певна (Черкащина)
- Ранняя весна – ранняя зима
- Ранній сокорух у клена – ознака раннього приходу весни
- Якщо вільха розпустить листя раніше за березу, чекай холодного літа
- Холодна весна – для вівса, тепла – для гречки (Черкащина)
- Якщо дикі качки прилетіли вгодівані – весна буде холодна й довга
- Якщо граки відразу на гнізда летять – буде дружна весна

Перехідний період від зими до весни – в усіх регіонах України називається «рання весна» або «провесна». Точної дати приходу весни у традиційному календарі не існує. Відповідно до народних спостережень, цей перехід відбувається поступово, межа між сезонами розмита й дата приходу весни варіюється в залежності від регіону, кліматичних умов і погодних явищ. За народними прикметами, що приурочені до нерухомих святкових днів, цей час міжсезоння припадає між Обертінням (9 березня) і Теплим Олексієм (30 березня). Вірили, «Весна настає темними ночами. А у місячні ночі треба забілювати полотно, замочують сніговою водою, щоб було білим як сніг і місячне сяйво» (Чернігівщина).

За переконаннями наших пращурів, щоб скоріше повернулася весна її треба було запросити, голосно покликати спеціальними піснями-веснянками. Згідно з давніми уявленням, ми не тому співаємо, що прийшла весна, а весна прийшла тому, що ми її щосили покликали. Щоб було далеко чути заклички, дівчата вилазили на дерева, на дахи хат і клунь. Робилося це для того, щоб бути ближче до сонця й неба – сакрального простору вищих сил. Виходили також на високий берег річки або міст. Відбиваючись від води, гуканки розносилися луною на значну відстань. Записи XIX-XX ст. засвідчили обряд за-

кликання весни в центральних, північних, південно-західних регіонах України. Тут обряд виконувався ранньою весною, як тільки з'являлися перші проталини, починаючи ще з 15 лютого на Стрітіння (Холмщина, Лемківщина), або 14 березня на Явдоху (Середнє Подніпров'я), або «як сніг почне танути» (Слобожанщина). Як правило, гукання весни збігалось з Великоднім постом, протягом якого строго заборонялися співи й будь-які розваги. Проте, для дівчат робилось виключення. За прадавніми уявленнями, існував символічний зв'язок між річними сезонами та віком людини й відповідно весна сприймалася як народження і молодість року. Отже, й закликати весну співами, виконувати о цій порі обрядодії доручали малим дітям і юним, чистим й незайманим дівчатам.

Назва «веснянка» об'єднує всі пісні, які співають на вулиці, на вигоні за селом від ранньої весни аж до Зелених свят. На Поліссі ритуально приписувалося за будь-якої погоди обов'язкове виспівування веснянок для забезпечення «правильного» проходження цього календарного періоду. В кінці пісні голосно скандували «Гу-у-у!», щоб аж луна розлягалася навкруги. Такі весняні пісні отримали назву «гуканки», «заклички»: «Ой весна-красна, принеси нам літечко ще й зелене житечко! Гу-у-у!». Ритуальні вигуки з характерним підвищенням тону в кінці та плескання щосили у долоні мали захисний характер: вони мусили налякати і прогнати злі, ворожі людині сили, що асоціювалися із холодом, зимою, смертю. Скандування на повний голос гуканок також було своєрідною формою контакту зі сакральним паралельним світом, адже співали їх не задля власного задоволення, а задля спілкування з вищими силами природи. В уявленнях наших предків вони остаточно ще не стали божествами, але від них залежав добробут, та врешті-решт, і саме життя давнього землероба.

Весна – пора мрій і сподівань, перших побачень і кохання – сприймалася радісно й весело. Слово весна однокорінне слову веселитися, тому вважали, що сміхом, веселощами, радісними вигуками, жартами можна розбудити природу й прискорити прихід тепла. Сміх, веселощі як архаїчна ознака перемоги життя над смертю становили основний емоційний тон обрядових ігор і пісень цього календарного періоду. Вони були не просто виявом задоволення, радості, а ритуально приписаною поведінкою, спрямованою на забезпечення успіху в усіх справах протягом року. Викликаючи подруг на веснянку, дівчата співали:

Поставайте, дівки, в коло,
Заспівайте си весьоло,
Весело си заспівайте,
Сумні пісні занехайте.

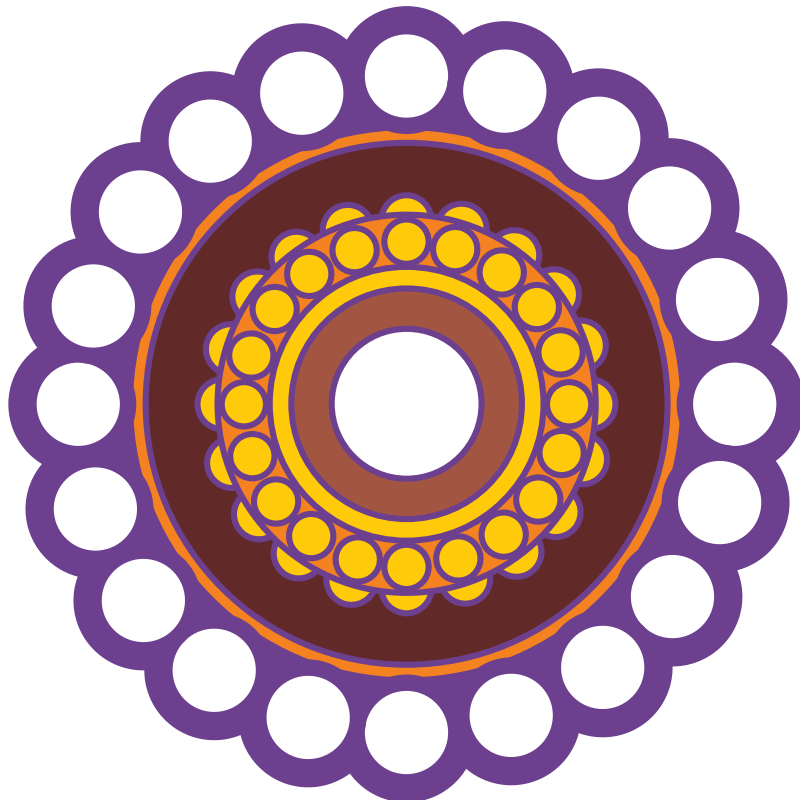
Період ранньої весни закінчувався 7 квітня на Благовіщення. Після прийняття Київською Руссю християнства, на це свято було частково перенесено обряди, звичаї й вірування, пов'язані із Великим днем – днем весняного рівнодення. Після Благовіщення у землеробів починалася відповідальна пора – робота в полі й на городі. Щоб вчасно посіяти та посадити й восени отримати вдалий урожай, зверталися до вікового землеробського досвіду й порад, магічних дій, прикмет, численних приписів і заборон. Магічну

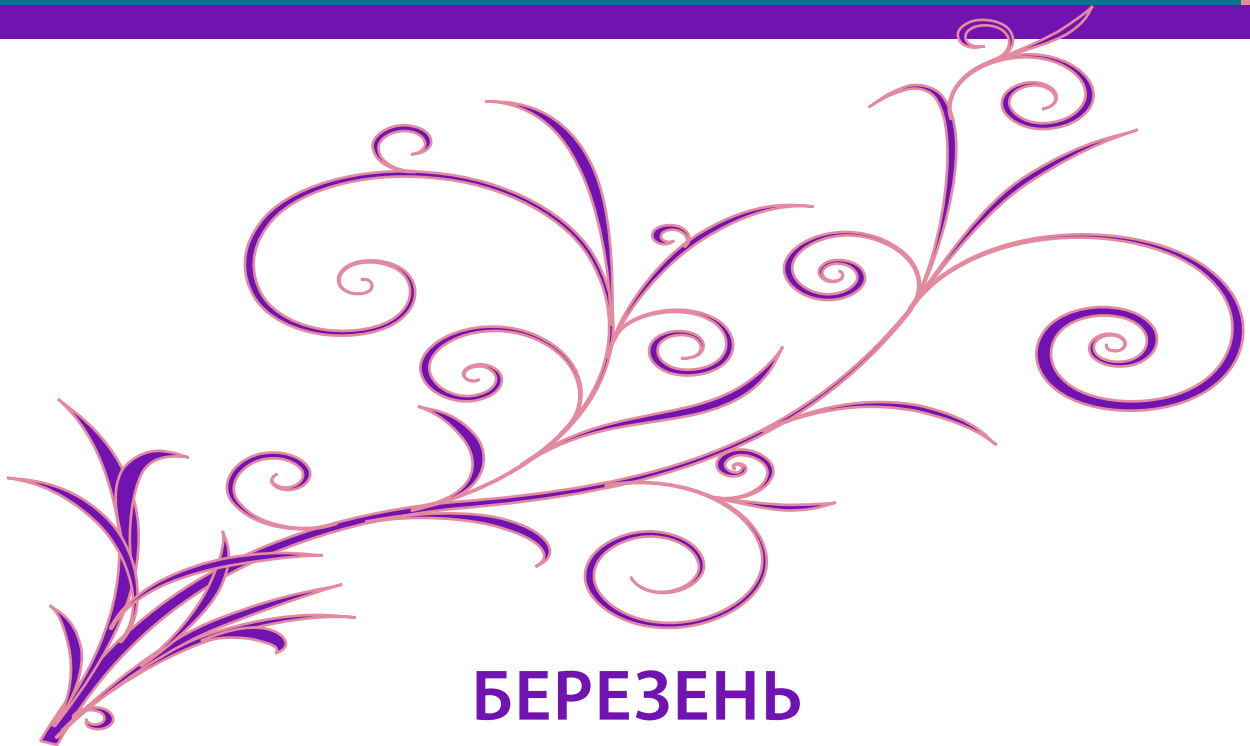
функцію виконували також дівочі хороводи й танки з мотивом «росту-визрівання» сільськогосподарських культур («Просо», «Овес», «Гречка», «Горошок», «Грушка», «Огірочки» та ін.), де рухами й мімікою імітували оранку, засів, визрівання та збір урожаю. Розташування колом, рух кола за сонцем походить від магічно-заклинальних дій давніх землеробів, які вірили у силу проспіваного і розіграного слова та його вплив на майбутнє.

День святого Юрія – є своєрідним апогеєм весни, розквіту дерев, квітів, сходу злакових. Скрізь в Україні на цю дату припадає початок випасу худоби, адже за народними переказами, святий Юр, Юрко – покровитель худоби і вовчий пастух.

Весняний календар пов'язаний із першою оранкою, розкладом посівів і городництвом, до яких приурочено безліч прикмет, приписів, порад. Проте, варто брати до уваги, що крім універсальних, характерних для всієї української етнічної території, більшість з них має локальний характер і відображає природно-кліматичні особливості свого регіону.

Закінчується весняний період після Троєшного або Зеленого тижня перед петрівкою, які визначаються кожного року пасхаліями. Власне пасхалії – цикл свят, пов'язаний із життям, смертю і воскресінням Ісуса Христа. Дати цих свят є рухомими відносно громадського і церковного календарів. Адже Пасха розраховується за місячним календарем і припадає на день першого повного місяця після дня весняного рівнодення. Отже, дата змінюється кожного року, але не буває раніше 4 квітня і пізніше 8 травня за сучасним григоріанським календарем. На всій українській етнічній території паралельно слову Пасха вживається народна назва свята – Великдень.

БЕРЕЗЕНЬ

Народні назви: березіль, березоль, запалі сніги, заграйя-рочки, зимобор, з гір потоки, капельник, красовик, марот, протальник, соковик

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

- Березень невірєн: то сміється, то плаче
- Буває март за всі місяці варт
- Від березневих дощів земля квітне
- Мартове тепло – як мачушине добро (Київщина)
- Марець кусає за палець
- Місяць березень з бика-третяка ріг збиває
- Березень – презлющий і вередливий місяць

ПРИКМЕТИ

- Березень з водою, квітень з травною, а травень з квітами
- Березень рано веснянку починає – тепло ненадійне (Волинь)
- Грім у березні – на повернення морозів, при північному вітрі – холодна весна, при східному – суха й тепла, південному – тепла, західному – мокра.
- Довгі бурульки під дахом – весна буде затяжною.
- Коли загримить грім як на ставу ще є лід, то буде грізне й холодне літо (Уманщина)
- У березні блискавка без грому – на сухе літо
- Якщо граки прилетіли до середини березня – літо буде мокре, а сніг зійде рано
- Як у марті погода, то буде на льон і коноплі врожай

Березень як перший весняний місяць позначений очікуванням повернення сонячних днів і тепла, відродженням навколишньої природи й нового аграрного року. О цій порі, як правило, погода не стійка, тому кажуть « Місяць березень за один день сімох жінок міняє: часом снігом сіє, часом сонцем гріє». Березень багатий на фенологічні прикмети, за якими намагалися наперед передбачити погоду на весь весняний період, щоб вчасно провести оранку й посівну, підготувати розсаду городини.

Особливо пильно слідували як і коли повертаються птахи з вирію. За народними уявленнями, вирій або ирій – це міфічна країна блаженних предків за теплими морями на півдні, де зимують птахи та змії. Перша письмова згадка про вирій зустрічається у «Повчанні» Володимира Мономаха: «І сему ся подивуєм, како птиці небесні із ирія ідуть» («Повість врем'яних літ»). Коріння уявлень вирій сягають праслов'янських вірувань про потойбічний світ, який лежить за великою водою, рікою або морем. Туди птахами відлітають душі померлих. Золоті ключі від вирію знаходяться у зозулі.

Ворожіння за летом, поведінкою і співом птахів – один із найдавніших засобів передбачення майбутнього як окремої людини, так і долі армій, міст і цілих країн. Відоме воно всім народам. Трактат «Орніомантія – або вчення про ворожіння на птахх» датується VII ст. до н.е. і приписується давньогрецькому поету Гесіоду. Таке ворожіння вважалося способом спілкування з небесними богами. Їхні послання за рухами птахів могли відчитати тільки жреці. Так, кожен римський державний діяч перед виборами, вирішальною битвою, прийняттям важливих рішень мусив пройти процедуру ауспіції – ворожіння за птахами. Тлумачили її спеціальні жреці-авгури. І сьогодні, як і в античні часи, вважається, що в березні вперше побачити перелітних птахів високо в небі є доброю прикметою, що віщує успіх у справах. Якщо ж вони летять низько над землею – до негараздів. Поява птахів з правого боку – на загальне добро, з лівого – навпаки. «Як прилітають висною журавлі с півдня на сівер або ж дикі гуси, то люди замічають так: як литять журавлі або гуси дуже низько, понад саме сило, то буде дуже холодна висна» (Звенигородщина).

Колись на Полтавщині молодь ходила юрбою в ліс «таптати ряст» - перші весняні квіти, що з'являються з-під снігу у березні. Притоптуючи квіточки, що нібито давало на весь рік здоров'я, приспівували: «Топчу, топчу ряст, ряст, Бог здоров'я дасть, дасть, іще буду топтати, щоб на той рік діждати!» Від цього звичаю залишилася приказка: «вже виліз на ряст», кажуть у народі про хворого, що одужує після важкої хвороби.

Останній сніг у березні вважають цілющим: його збирають і вживають при хворобах, кроплять дерева й кущі, щоб вони гарно цвіли й роїлися біля них бджоли.

4 березня – Казимира

З часів Великого князівства Литовського у північних і західних регіонах України цього дня згадують святого Казимира (XIV ст.), покровителя ремісництва.

Зазвичай цього дня погода часто змінюється: «У Казимира – непевна віра». День помітно довшає: «На Казимира святого день з ніччю міряється».

Існує прикмета: «Якщо на Казимира погода, то буде на картоплю урода».

6 березня – Тимофія Весногорія

Преподобного Тимофія-пустельника, який отримав від Бога дар зцілення хвороб і вигнання нечистих духів (VIII ст.). Вважалося, що на Тимоша-весногорія весна приходить до дверей: «Темошеве тепло віє – старого гріє», «На Весногорія і старцю надія».

В Україні до старців, жебраків проявляли милосердя й терпимість. Образити, зневажити або посміятися над нужденним вважалося великим гріхом. Як неповноцінна людина, що існує поза загальними правилами громади, жебрак визнавався посередником між «цим» світом людей і «тим» світом предків і духів. Молитва жебрака вважалася дієвішою та більш помічною ніж звичайного смертного. Щоб не боліли руки, намагалися потайки потриматися за старцівську торбу. Захистити корову від зурочення можна було загодувавши її викупленими у жебраків куснями хліба. Щоб велись діти в сім'ї, де вони постійно вмирали, батьки запрошували до новонародженого за хресних перших стрічних жебраків. За народними переказами, Ісус Христос, святі Петро й Павло часто під виглядом жебраків мандрують світом. Тих, хто проявляє співчуття до старців, вони обдаровують достатком, здоров'ям і щастям, за немилосердя карають як за страшний гріх. Вірили, що подаяння калікам і знедоленим позбавляє людину гріхів, сприяє виконанню задуманого й полегшує посмертну участь: «скільки тут подавав, стільки й на тому світі отримаєш». Долю «на старців» із загального врожаю враховував господар під час засівання ниви. Перший раз кидаючи жменю зерна в землю, примовляв: «Дай, Боже, на трудящого й на просящого». Старців, прочан, погорільців приймали в хаті, давали місце переночувати, годували, наділяли їх одягом. Якщо старці оминали чийсь двір, це сприймалося як поганий знак для всієї сім'ї. В українців побутує навіть таке прокляття: «Щоб вашу хату старці минали». Заможніші пускали безхатченків на всю зиму. Але з першим теплом вони самі знову пускалися в дорогу, часто потерпаючи від холоду: «В Марець ще замерзне старець».

9 березня – Обертіння

Відзначають перше й друге обертіння голови Івана Предтечі, відрубану за наказом царя Ірода, підбуреного намовляннями Іродіади.

Церковне свято Обрітення в українському традиційному календарі переосмислилося відповідно до народних уявлень про повернення весни, тепла і отримало назву Обертіння або Обертас. «На Обертіння птахи обертаються до своїх гнізд, діти до хліба, а чоловіки обертаються до жінок і до роботи», «На Обертіння пташки з вирію повертаються додому» - таке пояснення до присвятку існує і зараз від Слобожанщини до Закарпаття.

На Обертіння птахи рушають із вирія, щоб наприкінці місяця долетіти до нас.

За народними спостереженнями, якщо на Обертіння свистять синиці – холодів уже точно не буде. Якщо ще й до цього дня прилетять жайворонки, то весна буде дружна, посів ранній, і, відповідно, рік буде на все врожайний. Гарною прикметою вважається, якщо перші жайворонки летять високо в небі. Кажуть, що «це вони летять до Бога молитися» або «летять до Бога молотити». Якщо ж на Обертіння їх не видно, пояснюють так: «впустили божий ціп і тепер його шукають» (Полтавщина). За це жайворонків називають божими птахами. А в їхній пісні чують заклик до весняних робіт: «Сійте, орить, бороніть!»

На Обертіння діти співали веснянок-гуканок, звертаючись до птахів повернути весну: «Вилети, гулю, горою, винеси літо із собою. Гу!» (Житомирщина). Існує прикмета: якщо на Обертіння летить велика зграя гусей, то це на добрий урожай. Той, хто побачить у свято ключ гусей, має підкинути вгору верчик соломи, примовляючи: «Гуси, гуси, візьміть собі соломи на гніздо та знесіть мені яйце на Різдво». Цю солому ховали і клали згодом під квочку, щоб курчата водились.

Цього дня слідкують за погодою: якщо на Обертіння випаде сніг, то Пасха й великодній тиждень будуть холодними (Київщина). Заборонялося цього дня прати, щоб не «пообертало» випране і не накликати сильний вітер і бурю, «бо як попереш, то, як сохнуть, то віхор занесе» (Черкащина). На свято не прядуть, бо голова «обертатиметься».

13 березня – Василя-сповідника

Преподобного Василя (VIII ст.). На Василя-плаксивця дощ віщує остаточне розмерзання землі: „Василь зі стріх капає – землю поквапує”.

14 березня – Євдокії, Явдохи

День пам'яті преподобної мучениці Євдокії з фінікійського міста Іліополя. Маючи дар чудотворення, молитвами зцілювала тяжко хворих і оживляла померлих. Під час гоніння на християн фінікійський правитель-язичник Вікентій 1 березня (вірогідно 160 року) наказав без суда стратити Євдокію.

В українському традиційному календарі називається цей день «Явдохи» або «Овдюшки» і рахується першим днем весни (1 березня за ст. ст.) або «Перша весна».

Вважалося, що саме з цього дня починається новий аграрний рік, а тому й намагалися за ним передбачити погоду, зауважуючи, що «Яка Явдоха, таке й літо», «Явдоха хвостом крутить (тобто, заметіль) – буде пізня весна», «Якщо на Явдохи нап'ється півень води, то на Юрія (6 травня) напасеться віл трави». Прогнозувати характер погоди намагалися за вітром: зі сходу або півдня – літо буде посушливе, із півночі – холодне, із заходу – дощове (Дніпропетровщина, Херсонщина). Якщо цього дня дружно тане сніг, то пасічники були певні, що матимуть так багато меду, як води в калюжах.

«На Явдохи – води по волоки» – кажуть на Поліссі, бо цього дня, як правило, дощить, тануть сніги, капає з дахів. За це Явдоху тут називають Плющихою.

А ще саме на Явдоху наш український бабак, на відміну від свого американського побратима, вперше вилазить із своєї нори і, передчуваючи довгоочікуване тепло, має тричі свиснути, якщо ж він тільки «на бік перевернувся» – весна буде пізньою та холодною (Запоріжжя, Харківщина).

В Україні від Карпат до Слобожанщини існує легенда про злючу Бабу Явдоху. З першими відлигами (які, як правило, припадають на початок березня) вирушає вона з козами і вівцями на пасовище, вихваляючись перед місяцями, Лютим, Березнем і Квітнем, що не боїться жодних морозів, бо має на собі 12 кожухів. Місяці вирішують їй помститися: спочатку спекою примушують скинути кожухи, потім поливають їх дощем і на останок до смерті заморожують і злу Бабу Явдоху, і її кіз. Образ неврівноваженої та злої Явдохи не тільки пояснює нестійку погоду всередині березня, коли протягом дня може бути і дощ, і сніг, і сонце, а також пов'язаний із персонажем календарного міфа – Зимою, яка уособлює холод і смерть, не хоче поступатися і мстить людям, тваринам, природі за свій невідворотний кінець.

Майже скрізь в Україні Явдоха вважається «вредним» святом: в той день тижня, на який він припадає, протягом року намагалися не розпочинати важливої роботи. Жінки цього дня не пряли, не снували й не ткали, щоб руки не боліли. Але казали, що посіяна

цього дня розсада не боїться морозів. Сіяли у парнику ранню городину і промовляли: «На Явдоху сієм, на весну поспіє».

Вірили, що з цього дня починають повертатися ластівки і несуть на своїх крилах тепло. Вважалося, що першу пташку Бог посилає сповістити людям про закінчення холодів, тому побачивши вперше в новому році цю провісницю весни, поліщуки брали гілочку чи жмуток соломи й підкидали зі словами: «Тобі на гніздечко, а мені на здоров'ячко!» Господині намагалися в цю мить взяти з-під ніг грудочку землі й кинути на город, приказуючи: «Кріп сію!». Вірили, що на тому місці де вона впала, сам рясно вродить кріп (Полтавщина). Ті ж, хто має на обличчі ластовиння, щоб їх позбутися промовляли до пташки: «Ластівко, ластівко! На тобі веснянки, а мені дай білянки!»

На Херсонщині й Полтавщині вважали, що на Явдохи прокидаються плазуни – «гади». Якщо цього дня вбити гадюку, то її засушена голова допомагає позбутися лихоманки.

У південно-східних регіонах України цього дня на церковному майдані відправляли молебні і освячували зерно для майбутнього посіву. Чоловіки плели ятери, неводи, адже вважалося, що риба в такі снасті буде ловитися дуже добре.

15 березня – Федота

Шерква згадує святого мученика Феодота, єпископа міста Киринії на Кипрі, який витерпів нелюдські катування, але віри християнської не зрікся (IV ст.). За народними прикметами, як на Федота випаде погожа днина, то будуть буйні трави і добре сіно. «Федот кошматий – паші не мати», тобто якщо цього дня вітряно і холодно, завірюха, то ще довго не буде нової трави, отже, варто заощаджувати сіно для худоби.

17 березня – Гарасима

Преподобного Гарасима, монаха київської Гнилицької Успенської обителі, засновника першого на півночі Русі Троїцького Кайсарівського монастиря (XII ст.). Якщо на Гарасима граки летять на гнізда – весна буде дружною і через 20 днів можна починати сівбу. Цього дня не рекомендується взувати нове взуття – швидко розлізеться.

18 березня – Конона

Згадують святого мученика Конона-градаря з галілейського міста Мандоне, де займався городництвом. Вірний християнин, він не зрікся віри й прийняв мученицьку смерть (III ст.). Конона шанують як патрона городництва, захисника від граду й покровителя коней. «Хто на Конона святкує, у того город квітує» – навіть, якщо у цей день лежить сніг, то все одно добре піти на город і трошки попоратись там, скопати хоч одну грядку, тоді город щедро віддячить – все і зійде, і вродить. На Полтавщині радили цього дня на городі викопати три ямки і примовляти над ними: «Це тобі одна на сушу, друга – на мошки, третя – на черву». Ямки закопати і землю зрівняти. Вірили, що тоді протягом літа ні посуха, ні черви, ні комахи не завадять городу. Починають готуватися до городніх робіт: замочують насіння, висівають розсаду. „На Кононовій днині город сниться господині”

Вважається, що святий Конон-градарь завідує градом, тому на присвяток літні жінки дотримувалися строгого посту, не брались за важку роботу, щоб літом град не вибив посіви. На Конона-градівника слідували за погодою: якщо вдень ясно і сонячно, то протягом усього літа жодного разу не випаде град.

Співзвучність імені Конон із словом «кінь» породила перекази про святого Конона як покровителя цих тварин. За переказами, святий Конон править кіньми самого Іллі-пророка, коли той їде небом у вогняній кареті й гримить грім. «Конон – всім конюхам конюх: своїми кіньми возить святого Ілля у вогняній колісниці небесним мостом» (Одещина). Колись ті, хто мав коней, збиралися цього дня до корчми і випивали, щоб коні їхні були сильними й прудкими. Дуже впиватися не годилося, щоб коні не понесли й не брикалися (Харківщина). Ще на початку XX століття на Кононів день коней загодовували найкращим вівсом і звільняли від будь-якої роботи, чистили й розчісували гриви й хвости. На Лівобережній Україні був звичай влаштовувати цього дня кінські перегони. Обов'язково цього дня кропили коней свяченою водою, щоб їх не мучив вночі домовик. Вірили, якщо кінь домовику «не в масть», то буде тварину ганяти, в гриві збивати колтуни. А якого коня полюбить, тому вночі заплітає гриву, чеше його та доглядає. Щоб запобігти цьому лихові, на Конона ловили й вбивали сороку, вішали її в стайні біля дверей, щоб «чорти коней не мучили» (Чернігівщина). На ніч домовику залишали горщик з кашею, щоб глядів і пестив худобу (Харківщина).

Сильним оберегом від усього злого вважалися кінські підкови. Для цього їх

прибивали до порога, щоб недобра сила не могла потрапити до хати. Якщо ж хотіли приманити в сім'ю щасливу долю, підкову кінцями догори прибивали зверху до лиштви дверей. У Карпатах пастухи вірили, що кинута у ватрище стара підкова охороняє від грому ціле стоїще худоби. Магічного значення надавали і кінському хомуту. Вважалося, якщо подивитися крізь нього напередодні Кононова дня або у Великодну ніч, то можна побачити всіх відьом у селі.

Култ коня на території України був розвинений ще зі скіфських часів. І скіфських царів, і руських князів ховали або спалювали разом із своїм бойовим конем. Згідно з літописами, посвячення юних княжичів у воїни відбувалося у сім років, коли його перший раз урочисто садовили на коня. До початку ХХ століття на Брацлавщині (Поділля) зберігався старовинний звичай «коронування хлопця на парубка». Хлопця садовили на коня, як правило, білого і він «проїздить, басує конем, а його вітають оплесками й піснями»:

Що за диво, біжить конь,
На конику уралець,
Що за диво уралець,
Наш Іванко молодець!

У весільних обрядах молодий, як правило, приїжджав свататися до молодої на коні й молоду обов'язково на конях перевозили до хати молодого. І сьогодні у карпатських селах, молоді їдуть від вінця верхи на конях.

На території сучасної України одомашнення коней відбулося ще на початку неолітичної доби. У наших предків коні були основним тягловим і транспортним засобом. З часів козаччини до коня ставилися як до вірного товариша і помічника. У степах України в XVII- XVIII століттях розводили коней неаполітанської, англійської, іспанської, данської та берберської порід. За свідченнями статиста Павла Шафонського, наприкінці XVIII століття у Зінківському повіті на Полтавщині було 15 кінських заводів і до 200 коней у кожному селі, в Гадяцькому – 13 кінських заводів і до 300 коней у кожному селі.

В радянські часи приватно тримати коней не дозволялося. Дозволялося мати коней тільки лісникам або об'їждчикам. Для того, щоб виорати город, привезти сіна або вивезти гній, селяни мусили брати коней по наряду в колгоспі.

На Звенигородщині Конона шанували як покровителя здоров'я, що «пособляє проти віспи». На його честь замовляли молебень, щоб уберіг від цієї хвороби.

22 березня – Сорок святих, Сороки

Сорока святих – воїнів-християн, закатованих біля вірменського міста Севастії (320 р.). Холодної березневої ночі за відмову поклонятися поганським богам язичники загнали їх у крижану воду свастійського озера. Вранці охорона побачила, як на мучеників зійшло з неба світло, над їхніми головами з'явилося сяйво, а крижана вода потеплішала.

Церковне свято Сорока мучеників збігається із весняним рівноденням, коли «ніч із днем міряються», тобто, зрівнюються за тривалістю. На думку вчених, давні слов'яни святкували Новий рік й вірили, що саме цього дня «зачався світ». Народна назва цього свята – Сорок мучеників або Сороки. Він посідає вагоме місце у метеорологічному календарі українців. Під цю пору весна місце у метеорологічному календарі українців. Під цю пору весна остаточно вже мусить перемогти зиму. Проте, за народною легендою, саме цього дня сорок святих чистять від снігу небо і кожен має скину на землю по лопаті, тому на це свято часто йде сніг.

Зі святом пов'язане магічне число сорок, яке лягло в основу багатьох метеорологічних прогнозів. Щоб передбачити погоду на найближчий час, в ніч напередодні свята виносили на вулицю мокрий шматок тканини: «Як замерзне, то ще буде сорок морозов. Чі великіх, чі малих, але сорок буде» (Рівненщина). Або залишали надворі яйце – якщо лусне, то ще буде сорок міцних морозів (Буковина, Житомирщина). На Бердичівщині вважали, коли яйце не розмерзнеться, то можна вже сіяти, а як розмерзнеться, то чекай сорок морозів, ще й сорокаградусних. Існує повір'я: для того, щоб уникнути такої біди, треба нарахувати 40 лисих, примовляючи: «Пересядься мороз!» Тоді мороз „пересядеться” на останню лисину. Разом із тим, вважалося, що морозний день передбачає врожай баштанових, особливо на кавуни (Херсонщина). Мороз цього дня віщує, що не буде пізніх травневих заморозків і гарно вродить горолина.

В пам'ять святих печуть і роздають сорок калачів, пиріжків, вареників або печива у вигляді пташечок і пригощають ними дітей і дорослих. Діти підкидають їх угору, кладуть на гілки дерев, крихти кидають птахам на дах, приспівуючи: „Жайворонки, прилетіть, весну красну принесіть!”. На Львівщині виготовляли спеціальний медовий хліб для дорослих і жайворонки для дітей, роздавали їх цього дня на вулиці, закликаючи весну. Колись пташечок натикали на палицю і ставили на городі, щоб заохо-

тити птаство швидше повернутися додому. В одну з пташок і зараз кладуть монетку – тому, кому вона дістанеться, щаститиме весь рік (Харківщина). Згідно з народними віруваннями, у птахах, що прилітають на це свято, бачили душі покійних, які навесні навідуються на рідну ниву.

Колись учні несли в школу вчителям в подарунок 40 бубликів, а дівчата варили 40 вареників і частували хлопців, щоб «мороз любисток не побив», тобто, щоб залилися й любили. Молодь цього дня гуляла «навскокалки»: на кругляк клали дошку й стрибали на неї по черзі з обох кінців. Треба було перебити сорок дощок, щоб закінчилися морози й настало очікуване тепло (Житомирщина).

У народних віруваннях число 40 осмислюється як «багато» або «дуже багато». Вважалося, що воно позитивно впливає на примноження і збільшення всього. Наприклад, хто сіє горох на 40 святих, тому вродить по 40 стручків по 40 зернин у кожному (Слобожанщина, Полісся). Радять витягнути з погребя 40 картопель, тоді кожна вродить по 40 бульб у куці. Якщо на 40 святих вибрати 40 зернин на насіння, то з кожного зерна вродиться ще по 40. Цього дня добре садити квочок на яйця, щоб з усіх вилупилися курчата. А також перерахувати всі яйця, знесені домашньою птицею: якщо їх буде 40 або більше, то птиця буде добре вестись. (Надвірнянщина).

На Сумщині Рівненщині казали, що на Сорок святих сорока справляє іменини, в'є собі гніздо, кладе в нього сорок паличок і сорок яєць. Пекли сорок штук житніх коржиків у вигляді сороки. Ними загодовували корову, щоб обернена на сороку відьма не підлітала під худобу й не відбирала в неї молока. Цього дня не працюють кіньми в полі, тільки на толоці. На Закарпатті на Сорок святих у загородах розкладають вогонь і дивляться: як він «красно розгорається, дає красне полум'я», то й врожай буде «красним», добрим.

Цього дня починають писати великодні писанки, першу – з орнаментом «сорок клинців» (Вінниччина).

27 березня – Христини

День пам'яті святої мучениці Христини Персидської (IVст.) На Чернігівщині на Христю починають висівати розсаду. Активно готуються до польових робіт, оранки й посіву: очищають землю від торішніх бур'янів, трави, сміття, лагодять реманент (Слобожанщина).

30 березня – Олексія, чоловіка Божого

День пам'яті блаженного Олексія. Походив із благочестивої римської родини, замолоду відмовився від грошей, розкоші, сім'ї та прожив життя у бідності, святості (V ст.). В Україні святого шанують як доброго покровителя тепла і називають Весняним Олексієм, Теплим Олексю. Вважається, що з цього дня

остаточно вже починається «правдива» весна. Вилазить із зимової схованки їжак (Чернігівщина), починають кумкати жаби, жайворонки і вівсянка співає пісні: «Шмаровіз, шмаровіз, кидай сани, візьми віз, та поїдем по рогіз!» або «Діду, діду, сій ячмінь!» Якщо на Олексі відібрати зерно для посіву – урожай буде добрим, пшениця вродить «чиста, мов золото». Від цього присвятка починали працювати на подвір'ї. На півночі Житомирщини приказують: «На Теплого Лексія корова на вереск, риба на нерест, бджола на улле, а баба — за куделю да під призбу».

За станом природи цього дня передбачали погоду й майбутній урожай: «Який день на Олексі, таке і літо буде». Вірили, що святий Олексій показує погоду на всю весну: якщо цього дня тепло, то більше не буде морозів (Звенигородщина). Тепла сонячна погода обіцяє врожай, достаток і мед. На Поділлі примічали: «Який ранок, така весна: як ранок хмурий, то весна теж; так само літо з днем, вечір з осінню».

Теплого Олексія шанують мисливці та рибалки: цього дня їхні жінки не прядуть, не шиють, не метуть хати, «щоб риба і звір ловились». Рибалки цього дня мали виплести хоча б декілька ниток для риболовної сіті (Глухівщина) й замочити тканицю, щоб добре ловилась риба (Сумщина).

Гуцули вірили, що цього дня, як тут кажуть «на Теплик», ведмідь остаточно прокидається, вилазить з барлога, йде купатися до ріки точно так, як роблять це люди. За бджолою як божою комахою, передбачали: на скільки днів перед Теплим Олексієм вилетять комахи, стільки днів після Олексія ще будуть тривати холоди (Бойківщина). Вірили, що за поведінкою бджіл можна передбачити негоду й погоду, мороз і тепло, вітер, град або бурю. Напередодні дощу вони ховаються у вулики, перед бурею збираються гуртом на льотку, а у погоду днину летять за взятком далеко від пасіки.

Бджоларі шанують святого Олексія як свого патрона на всій території України й тримають його ікону на пасіці. У день його пам'яті заведено «будити бджолу», виставляти вулики із зимівників у садки й випускати бджіл, «щоб роздивлялися, як є на світі». Рано-вранці на Олексія хазяїн бджіл устає до сходу сонця, одягає чисту сорочку, брав свячену воду та йде на пасіку. Він обкурює бджіл ладаном, сухими волошками, кропить свя-

ченою водою і примовляє: — Сьогодні Теплового Олексія, ваш день на обліт. Нуте, бджоли, готуйтеся: прийшла пора, ідіть і не лінуйтеся.

Сам пасічник цього дня нікуди не йде з дому аби бджоли протягом літа не втекли з пасіки. Для цього їх випускали для першого обльоту крізь дірку в колачі. Його готували із залишків усіх страв, що були на столі на Святвечір. А щоби бджоли добре розмножувалися, вічко вулика обмашують овечим молоком. Вулик обв'язують лляними нитками, затикають в них гілочки свяченої верби, щоб нові рої трималися пасіки. Щоби боронилися від нападу чужих роїв, клали до вуликів щучу голову з гострими зубами. Посипали вулик товченим перцем — він мав додати комахам витривалості. Для відлякування злих сил вішали на довгій тичці кінський череп або вбиту ворону. Із лісу пасічник приносив мурашок і варив їх у меду. Цим підгодовував кволіх після зимівлі бджіл, «аби були працюваті, як мурашки».

Ставши перед вуликами на коліна, пасічники із спеціальною молитвою звертаються до бджіл: «Добрий день тобі, царице-матко! Хай буде тобі щасливе літо! Час тобі господарити, лад давати Божим мухам. Святий Теплий Олексю, чоловіче Божий, благослови мої і чужі мухи Божі, і ви, родителі-прародителі наші, наставте на пожиток і на добро наші й Божі мухи: щоб добре роїлися, щоб рої низько сідали й давалися нам до рук, щоб добрий пожиток принесли й нам, і прародителям нашим, і Богові; щоб чужі бджоли не нападали; щоб чужі люди зла не наворожили... Царице-матко, будь здорова, наставляй своїх мух на працю!»

Якщо цього дня холодно, то пасічник має попередити бджіл про прихід весни (Лубенщина). На Канівщині він йде до зимівника, де зберігаються вулики, штовхає їх рукою і промовляє: «Нуте ви, бджоли, готуйтеся, бо прийшла пора, ідіть і не леніться. Приносьте густії меди і рівнії воски і частії рої, Господу Богу на офіру, а господарю на пожиток». За народними віруваннями, бджоли впізнають свого хазяїна, коли він приходить глядіти за ними, й ніколи його не жалять. Не чіпають вони й чесних, добрих і праведних, а кусають тільки грішних людей. П'яним строго забороняється з'являтися на пасіці: як вони крутяться на одному місці й не знають куди йти, так можуть влітку під час роїння крутитися бджоли, втративши орієнтацію куди їм повертатися (Карпати).

Пасічник має бути поміркованим, не вживати алкоголю, не курити й не матюкатися. Бджоли цього не терплять. Вважають, де є бджоли, там у сім'ї злагода і достаток. Крадіжка бджіл із пасіки є смертним гріхом: знищити пасіку — те саме, що обікрасти церкву. Про бджолярів, яким добре велося на пасіці, казали, що ті наймали на службу «дідька-пасічника». Набути його можна було, відваривши галузку, на яку сідав перший рій. До схід сонця бджоляр виносив відвар на пасіку, там роздягався і мився ним із голови до ніг.

Одразу ж нібито і з'являвся «дух-пасічник» і починав порядкувати. По смерті бджоляра зникав. Переводилися й бджоли — кажуть, що супроводжують хазяїна на той світ. Жінок на пасіку не пускали. Виключення робили лише для вдів, які діставали її в спадок від чоловіка. На Теплому Олексія пасічники несуть мед до церкви, роздають односельцям, щоб влітку мати гарний медозбір (Чернігівщина).

Напередодні Олексієвого дня Дівчата ворожать перед сном які перед Андрієм. Після молитви: «Теплий Лексей, конопельки посей. Лексею, Лексею, я на тебе конопель насею», нідокого не говорять, щоб побачити у сні майбутнього чоловіка (Житомирщина). А жінкам цього дня суворо заборонялося ткати, бо св. Олексій міг прийти налякати і тяжко покарати за непошану до себе.

31 березня – Кирила

Святого Кирила, архієпископа Єрусалимського, який боровся проти аріянських єресей, написав 23 повчання й бесіди на євангельські теми (IV ст.). На Кирила часто псується погода й бувають приморозки: «Кирила Євдоха обдурила – запросила в гості, а сама гріє кості»; «Минув Олексій, Кирило каже: „Ще не сій».

КВІТЕНЬ

Квітень. Назва цього місяця пов'язана з цвітінням квітів. Цвітень. Весна повністю вступає в свої права. Квітень – провісник літа. Дзвінкий, променистий місяць чистоти, очищення природи, її розквіту...

У лісі розпускається медяниця. Її віночок – чудо природи: спочатку рожевий, потім пурпурово-фіолетовий. Зацвітає сіра вільха – із розчепірених шишок сиплеться жовтий пилок. У безкрайому небі тріпочуть жайворонки. Голосно співають зорянки, токують дятли. Перші концерти дають жаби. Все частіше посміхається сонечко. Сяє над землею посмішка квітня...

ПРИКАЗКИ ТА ПРИКМЕТИ

- Вишні і терен зацвіли – сійте кукурудзу.
- Вільха зацвіте – сій гречку.
- Дощ квітневий – на врожай грибів.
- Квітень з водою – травень з травою.
- Мокрий квітень – буде урожай картоплі.
- Квітень-плутень – часто плутає зиму з весною.
- Квітень холодний – рік неврожайний.
- Гроза у перших числах квітня – на тепле літо.
- Мокрий квітень, сухий май – у коморі буде рай.

1 квітня – Дарії, Хрисанфа

В

народі казали: «Як Хрисанф погідний, то буде рік дорідний».

Якщо тепла погода, то на сприяння дорідним врожаюм:

У перших числах квітня гроза - на тепле літо.

Якщо на початку квітня грім - на тепле літо.

Грім під час першого весняного дощу - до буйного врожаю трав.

До цього дня мають зійти останні сніги, а тому спостерігали: якщо вода стікає шумливо, то повинні бути густі трави, а коли тихо — кволі.

Свято сміху – відзначають його в багатьох країнах, а початок свята ховається у сутінках старовини. Здавна 1 квітня було святом весни, пробудженням природи. Власне, це було свято початку нового року. В XVI ст., у зв'язку із зміною календарної системи, початок року в країнах Європи було перенесено на перше січня і першоквітнєве свято стало неофіційним. Цього дня вручали жартівливі подарунки, розігравали друзів і знайомих, висловлювали смішні побажання. Як припускають науковці, до нас в Україну та Росію це свято прийшло з Німеччини, імовірно, на початку XVIII ст. Його називали ще брехливим днем або Марією-брехухою - одним із народних прозвищ Марії Єгипетської - святої VI ст., день вшанування якої за старим стилем збігається з 1 квітня.

7 квітня – Благовіщення

Т

радиційно це найбільше весняне свято. Селяни з особливою пошаною ставилися до нього, оскільки вважали, що «Бог у цей день благословляє всі рослини», а відтак було за великий гріх братися за будь-яку роботу.

Третє за значенням народно-релігійне свято після Великодня і Різдва Христового. Його встановлено в пам'ять одержання Дівою Марією благої вісті про те, що вона стане Божою Матір'ю. За переказами, коли їй було 12 років, Бог сповістив, що вона народить Сина Божого. А після того, як Марію заручили з 82-річним Йосифом, з'явився до неї архангел Гавриїл і сказав: «Радуйся, благодатна, Господь з тобою».

В Україну свято прийшло з утвердженням християнства. В народі одержало назву третьої зустрічі весни (після Стрітіння і Сорока Мучеників). Вважається, що весна в цей день остаточно поборолла зиму, Бог благословляє землю і відкриває її для сівби, після чого можна копати чи орати землю.

На Благовіщення дівчата біля церкви танцюють перший весняний хоровід - «кривий танець». Якщо на Благовіщення дівчина, йдучи по воду, знайде квітучий первоцвіт-

цього ж року вийде заміж. А та, яка хоче стати гарнішою, має налити в миску холодної води, пустити плавати первоцвіт (пролісок) і вмитися цією водою: ставляють вулики. Яка погода на Благовіщення, така і на Великдень.

У народі з особливою пошаною ставилися до цього свята, оскільки вважали, що «Бог у цей день благословляє всі рослини», а відтак було за великий гріх братися за будь-яку роботу. Особливо застерігали вагітних жінок, бо як працюватимуть, то неодмінно відріжуть ніжку своїй дитині. Існує повір'я, що навіть птах на Благовіщення не в'є гнізда. За легендою, зозуля тому не має свого кубла й підкидає яйця в інші, що «колись на свято вила гніздо і Бог їй відібрав пам'ять».

Якщо хлопці зустрічали бузька, то показували йому священні хлібці, котрі спеціально тримали при собі для цієї нагоди, та гукали: «Бусень, бусень! На тобі голвоту, а ти мені жита копу!»; дівчата ж, зустрівши ластівку, брали в жменю землю й несли її на город, щоб посіяти її - на тому місці обов'язково зійде кріп.

З Благовіщенням пов'язане й інше повір'я: в цей день чорногуз має обов'язково знести бодай одне яйце. Проте для домашньої птиці свято не приносило особливої радості; господарі намагалися не брати яєць з кубел, бо якщо доторкнутися до них рукою, то начебто вилуплюватимуться курчата з двома головами. Більше того, якщо корова чи овечка приносили приплід на Благовіщення, то деякі селяни одразу ж різали його: «Бо з таких добра не ждати».

Великим гріхом вважалось на Благовіщення позичати вогонь. Цей звичай зафіксований на всій території України. А ось на Поліссі були переконані: якщо закопати в кінці посіву проскурку (проскурку), то град обійде стороною таке збіжжя...

Але найбільше вірувань, пов'язаних з Благовіщенням, побутувало на Закарпатті. Дівчата намагалися до схід сонця розплести волосся, обійти довкіл оселі й тричі замести в хаті долівку; сміття ж разом з віником відносили до річки і, набравши у відерце води, скроплювали нею те місце, де мали садити капусту, яка потім не слизнути (до річі, на Слобожанщині в цей день намагалися обов'язково висадити капустяну розсаду).

Особливі надії з цим святом пов'язували й пасічники. Дехто кидав у мед проскурку і підгодовував комах, щоб «зубастими були»; інші до медової сити добавляли червоного перцю і давали бджолам, щоб були здоровими. Найбільш заповзяті ставили на льотки вовчі пащі («Бджола, котра пролізе через неї, зуміє одгризтися від чужих») або ж розстеляли перед вуликом червону тканину («Най комахи зляться на напасників»).

Обрядові дії проводили і з домашніми тваринами. Щоб корови давали багато молока, ввечері, напередодні Благовіщення, наповнювали відра й дійниці водою; убезпечувались од відьом засіванням освяченим на Спаса маком-відюком хлівів, спалювали старі постолі чи капелюхи, а попіл давали тим тваринам, які не звикали до пасовиськ. Крім

того, в цей день намагалися не впускати до своїх осель чужих жінок і дівчат, «щоб лиха не принесли».

З Благовіщенням пов'язаний ще один обряд, котрий у народі називали «вдовиним плугом». Цей високогуманний звичай засвідчує високий рівень моральності, шляхетність суспільних взаємин серед простого народу. Саме в цей день сільські громади, зібравшись на свої віча, вирішували, хто і коли буде обробляти ниви вдовам та сиротам.

Адже здавна в Україні існував звичай: першу весняну оранку починали в тих родинах, де не було господаря. Виконували цю нагальну і важливу роботу за допомогою толоки, тобто колективно і без оплати. Вважалося аморальним, якщо хтось із односельців, знехтувавши звичаєм, раніше од вдів починав орати в себе вдома.

О цій порі починають цвісти перші весняні квіти: проліски, первоцвіт, ряст, сон-трава. За народними прикметами, хто знайде в цей день ряст, то повинен його зірвати, кинути під ноги й промовляти: «Топчу, топчу ряст, дай Боже, діждати і на той рік топтати!» Звідси й вислови: «Топтати ряст» - значить жити, «не топтати» - значить померти. «Мабуть, йому вже рясту не топтати», - кажуть про кволого, хворого чоловіка, що має скоро померти. Те ж саме кажуть і про сон-траву. «Дай, Боже, діждати, сон-траву топтати!» Раніше виходили цілим селом або вулицею топтати ряст, при чому і малі і старі.

Якщо на Благовіщення, йдучи по воду, дівчина знайде квітку первоцвіту, то це знак, що цього літа вона вийде заміж. «Первоцвіт - вісник дівочого весілля».

На Поділлі вважають, що пролісок - символ надії, щастя, молодості краси. Хто знайде пролісок на Благовіщення й зірве його, повинен покласти за пазуху. На Великдень, як заспівають «Христос Воскрес!», потрібно вийняти із пазухи й покласти під іконами на щастя. На Харківщині вважали, що хто хоче бути красивим, повинен на Благовіщення рано-вранці налити в миску холодної води, покласти пролісок і вмитися.

Народні прикмети:

- о Яка погода на Благовіщення, така і на Великдень.
- о Якщо 7 квітня ще лежить на дахах сніг, то і на 1, і на 6 травня він у полі буде.
- о Який цей день - такий і кінець місяця.
- о Якщо на Благовіщення сонце сходить на чистім небі, то весна рання, якщо в полудень - середня, якщо ясно ввечері - пізня.
- о Якщо 7 квітня сонце світить до обіду, а потім ховається за хмари, кукурудза буде рання, коли ж навпаки: визирає з-за хмар тільки після обіду, то кукурудза буде пізня. Якщо ж того дня взагалі буде хмарно, негода, то кукурудза не виродить.
- о Ніч проти Благовіщення. Якщо вона тепла, то весна буде дружна; якщо за ніч мокрий рушник висохне надворі - рік буде врожайний, якщо наполовину висохне - на середній урожай, а якщо залишиться мокрим чи замерзне - буде мокре літо.

- о Якщо на Благовіщення дуже тепло, то на Великдень буде холодно.
- о Благовіщення без ластівок - холодна весна.
- о Якщо з'являться жаби і зникнуть, то стільки ще буде холодно.
- о На Благовіщення гарна погода - гарний врожай.
- о Якщо ввечері зоряно, то вродять коноплі.
- о Якщо на Благовіщення летить сніг - літо неврожайне.
- о Якщо на Благовіщення півень на порозі нап'ється, то на Юрія (6.05) віл напасеться.

Благовіщення – це велике свято, таке велике, що не можна працювати, навіть птиця не в'є свого гнізда в цей день.

- «На Благовіщення і птиця гнізда не в'є».
- «На Благовіщення і птиця не несеться і кубла не в'є».
- «Зозуля тому й несе яйця в чуже гніздо, що колись вила кубло в день Благовіщення».
- «Ніяка птиця не в'є гнізда в цей день, один тільки горобець не знає свята Благовіщення, бо він, бач, бусурмен поміж птицями».

«Якщо яка-небудь птиця проспить Благовіщенську заутреню або в цей день зів'є гніздо, тоді віднімаються у неї крила на кілька день, і вона не може літати, а тільки бігає по землі, розчепіривши крила. Цього ніхто не може бачити, крім відьми, яка тоді не літає, а сидить тихенько вдома».

Колись вірили, що на Благовіщення, як і на Великдень, сонце виходячи з-за гір, грає. «Благовіщення... уважається великим святом - але не оргіастичного... а, навпаки, суворого, аскетичного характеру: все, що належить до зачинання, породу і т. д., обставлене річними суворими заборонами. Це - свято землі, супроти котрого наказується боязкий містицизм, щоб його чимсь не споганити, не порушити...».

Від Введення до Благовіщення не можна порати землі, бо «земля відпочиває і сили набирається», а від Благовіщення можна працювати коло неї, бо в цей день Бог благословляє землю «і всяке дихання» або - як кажуть гуцули: «Бог вкладає голову в землю, щоб її розігріти, і від того будиться вся живина, що спала в землі: муравлі, жаби, гади...».

Ранком, коли ще в церкві правиться служба Божа, випускають пташок з неволі - «щоб співали на волі, Бога прославляли та просили щастя-удачі тому, хто їх випустив».

Випускати птиць в день Благовіщення вважалося честивим ділом. Колись люди (переважно міщани) спеціально купували пташок, щоб у цей день було що випускати на волю.

Прийшовши з церкви, господар випускає на волю, на сонце всіх тварин, навіть пса й kota вигонить на подвір'я — «щоб чули весну і самі про себе дбали».

«Господар виганяє весь свій інвентар - худобу, дріб, бджіл і навіть пса на сонце, на волю, щоб чули весну і самі на себе старалися...».

Якщо весна пізня, холодна, і в день Теплого Олексія пасічник не виставив на пасіку бджіл, то в день Благовіщення він виставляє вулики на пасіку при будь-якій погоді.

У церкві в цей день святять проскури. Годуючи бджіл, пасічник висипає в мед потерту на порошок благовіщенську проскуру - «щоб бджоли роїлися».

Товчену на порошок благовіщенську проскуру змішують з землею і сіють по чотирьох кутах ниви - «щоб дощова хмара ниви не минала».

Благовіщенську проскуру заривають у землю - «щоб град посіву не побив».

Хворому на пропасницю дають благовіщенську проскуру, як ліки.

Благовіщенська проскура і стрітенська вода - цілющі, а тому їх зберігають на божнику поміж святими образами.

Щука-риба, зловлена і зварена на Благовіщення, має чародійну силу, бо ж це «благовіщенська щука». В кормовий мед пасічник висипає на порошок потерту голову благовіщенської щуки, висушені й потерті на порошок мурашки і перець - «щоб бджоли були зубаті, як щука, працюватимуть, як мурашки, і сердиті, як перець».

«...У нашому селі був пасічник, дід Гордій; він, бувало, як виставить колоду бджіл то вклав у вічко вулика череп благовіщенської щуки, щоб бджола пролазила поміж зубами: «Така бджола, - казав Гордій, - буде зубата і не дасть себе в обиду».

«Різні повірки, магічні акти, ворожіння зв'язані з сею основною ідеєю: розбудження землі і скритого в ній життя».

В цей день рано-вранці молодіці йдуть в ліс, трясуть березу і збирають насіння, вірячи, що з нього виросте розсада капусти.

Господині до схід-сонця сіють розсаду - «щоб капуста рано поспіла і головата була».

Не можна рукою торкатися до бурякового насіння, бо виросте з нього редька. Не можна брати курячого яйця в руки, бо вилупиться курча з двома головами.

Якщо хтось бажає мати шапку-невидимку, то повинен взяти в цей день вужа, відрубати йому голову, взяти три горошини і закопати їх разом з головою вужа на покуті. До Великодня ці горошини проростуть; їх треба вирвати і піти з ними до церкви. Там ходить дідько в золотій шапці і всіх смішить, а його ніхто не бачить, бо то шапка-невидимка. Треба підкрастись і схопити ту шапку. Дідько буде викупляти її, даватиме великі гроші, але брати не слід... «бож звісно: дідькові гроші - черепки».

Все, що народиться в цей день - погано ростиме, бо «від благовісного теляти добра не ждати». Благовісне яйце під квочку не кладуть.

Бог благословляє в цей день рослини, і все починає рости. Цвітуть перші весняні квіти: проліски, первоцвіт, ряст, сон-трава...

«Як знайдеш у цей день ряст, то зірви, кинь під ноги, топчи й промовляй: «Топчу, топчу ряст, дай, Боже, діждати і на той рік топтати!».

«Топтати ряст» - жити, «не топтати рясту» - вмерти. «Мабуть, йому вже рясту не топтати», кажуть про кволого чоловіка, що має скоро вмерти. «Недовго з того часу стара ряст топтала через тиждень чи що і вмерла».

Те саме кажуть і про сон-траву: «Дай, Боже, діждати, сон-траву топтати!»

Якщо на Благовіщення, йдучи по воду, дівчина знайде квітку первоцвіту, то це знак, що цього літа вона заміж піде. «Первоцвіт - віщун дівочого весілля». Це - чародійна квітка, і про неї скрізь, по всьому світі розповідають багато казок, легенд та переказів.

Проліски - символ надії, щастя, молодості краси. «Як знайдеш пролісок на Благовіщення, зірви й поклади в пазуху. На Великдень, як заспівають «Христос Воскрес!», вийми з пазухи і поклади під святими образами на щастя».

«На Благовіщення рано-вранці налий у миску холодної води, поклади пролісок і вимийся - на красу».

На Благовіщення дівчата виводять по обіді, коло церкви перший весняний хоро-від: «Кривий танець». Побравшись за руки, дівчата довгою черідкою бігають поміж трьо-ма вербовими кілочками, застромленими в землю, і співають:

Ми кривого танцю йдемо,
Кінця йому не знайдемо, -
То в гору, то в долину,
То в ружу, то в калину...
...А ми кривому танцю
Не виведемо кінця,
Його треба вести,
Як віночок плести...

Виспівуючи ці слова, дівчата плетуться в танці одна поміж одною. Потім, знову по-бравшись за руки, йдуть хороводом і співають:

Дівки-чарівниці терем будували,
Терем будували, вікон не виймали,
Щоб не вилетів сивий соколонько
Та щоб не виніс дівочої краси,
Дівочої краси, весняної роси...
Наприкінці хороводу дівчата ніби розмовляють з весною:
Вже ж весна воскресла, -
Що ж ти нам принесла?
— Принесла вам росу,

Дівочую красу!

«Кривий танець» - це не тільки зустріч, вірніше, привітання весни - це ще й символ пробудженої життєвої енергії.

До цього часу весну тільки «виглядали» та «закликали», а тепер вона вже тут, вона вже прийшла і вступила в свої права. «Кривим танцем» дівчата ніби кажуть весні: «Добридень».

На цей день існує багато прикмет:

Якщо перед сходом сонця на Благовіщення ясно й тихо, то буде добрий врожай не збіжжя.

Яка погода на Благовіщення, така й на Великдень буде.

Якщо на Благовіщення лежить сніг, то літо буде неврожайне.

Якщо на Благовіщення мороз, то буде багато огірків.

Якщо ранком на Благовіщення туман, то це віщує розлив ріки Бугу або повінь взагалі.

«До Благовіщення зими не кляни!» — бо, мовляв, вона ще може вернутись.

«До Благовіщення кам'яна зима!»

8 квітня – Благовісника архангела Гавриїла

Благовісником наші селяни називають архангела Гавриїла. Народ вірив, що архангел Гавриїл — володар блискавки.
«Ілля — володар грому, а Гаврило — блискавки. Обоє, було, святкуємо, бо грім і блискавка страшні для нас, хліборобів». Святкували Благовісника — «щоб Гаврило хати не спалив».

За стародавнім віруванням у день Благовісника грім і блискавка прокидаються від зимового сну, а тому «після Благовісника кожен день можна сподіватися грому».

В різних місцевостях України є багато казок і легенд про грім і блискавку. В усіх цих оповіданнях народ намагається дати своє пояснення цього грізного явища природи.

В селі Старосілля на Чернігівщині дітям кажуть: «Грім і блискавка — це тому, що Бог Гаврилові золоті ключі передає небо відмикати, щоб дощ землю змочив». В тому самому селі є й таке пояснення: «Це Бог Саваоф каменем як кине то камінь по небі котиться і гуркотить, аж іскри летять — від того грім і блискавка».

На Київщині (с. Громи) пояснюють так: «Як збереться велика хмара, то архангел Гавриїл сідає на неї, як на коня верхи, і б'є золотою різкою — від того грім і блискавка». Далі: «Грім і блискавка землю будить, щоб прокидалася, бо вже весна».

У Літинському повіті на Поділлі є така легенда: «Блискавка — це хмари розриваються, щоб архангел Гавриїл бачив, де чорти ховаються, та щоб міг слідкувати за стрілою, яку пускає в нечисту силу. Чорт верткий; як біжить, то крутиться — ото і стріла за ним викрутаси робить».

На Херсонщині, землях колишнього Запоріжжя, існує своє «козацьке» пояснення грому і блискавки: «Коли чуємо, що грім гримить, то це з небесної гармати святий Юрій і архангел Гавриїл стріляють у нечисту силу. Святий Юрій кулі закладає, а архангел Гавриїл гніт запалює — від того грім і блискавка».

На Вінничині кажуть: «Як перед ударом грому з блискавки робиться хрест, то це архистратиг Михаїл хрестом благословляє, а архангел Гавриїл стріляє в чорта».

У Канівському повіті: «Як гримить, то це Ілля по небі їздить, а блискає, то це Гаврило квіткою махає».

На весні, коли вперше загримить грім, діти підпирають плота — «щоб спина не боліла».

Господарі в день Благовісника носили в церкву хлібні зерна для посвячення на посів. Прийшовши додому, вони змішували зерна з насінням.

Від Благовісника починають сіяти ранні ярі зернові — овес, ячмінь та ярову пшеницю. Отже Благовісника святкували перед першими яровими посівами.

В західноукраїнських легендах Благовісник наділений ще більшою силою — там він володар сонця. А що сонце найголовніше з усіх небесних світил, то й «Благовісник старший від Великодня».

До цієї приповідки — «Благовісник старший від Великодня» Іван Франко дає таке пояснення:

«Благовісник — свято Благовіщене, але якось персоніфіковане. Оповідають, що коли Благовіщене трапиться в той сам день, що Великдень, то насамперед треба відправити службу «святomu Благовісникові», а тільки тоді можна починати Воскресеню. Раз трапилося десь так, що забули се зробити: відправили «резурекцію», відчиняють хрестом церковні двері, чекають на схід сонця, щоб зачинати воскресну утрень, а тут сонце не сходить. Чекають, чекають, уже й перелякалися, а сонце таки не сходить. Тільки тоді пригадали собі, що забули відправити що слід святomu Благовісникові; відправили — і зараз розвиднилося (чув у Нагуєвичах)».

В усіх цих народніх легендах, як бачимо, Благовісник або архангел Гавриїл наділений значно більшою силою, ніж йому в християнській релігії належить. Отже, за образом Благовісника, імовірно, криється якесь стародавнє божество. В дальшому ми зробимо спробу розв'язати цю загадку.

21 квітня - День святого Руфа, святого «гадюшника»

За народним віруванням, цього дня не можна ходити в ліс, бо там «повзають гадюки, і вони дуже кусливі в цей день, бо це, бач, їхній день».

Якщо гадюка все ж вкусила, людина має бігти одразу до води. Якщо добіжить швидше за гадюку - має шанс жити, вимочуючи рану у воді та промовляючи народні заклинання, якщо ж гадюка добулася першою - нема рятунку людині, мусить померти.

Народна відраза до цих тварин збереглася у таких прислів'ях: «Не грій гадину в пазусі, бо вкусить», «Гадюка хоч не вкусить, та засичить», «Гадина в його словах дихає!», «Гадину за пазухою має!», «Чужими руками добре гада ловити».

На Херсонщині вірять, що в цей день вилітає з вирію зозуля - «ключниця того раю, де живуть взимку змії і птиці».

Цього дня все в природі починає інтенсивно рости, а птахи прилітати з вирію.

Народні прикмети:

- о Добра погода - буде погоже літо, а якщо негода - холодне і дощове.
- о Якщо наступного дня погода не встановиться, то рік буде сухий.

«На Руфа 1 все з землі рушиться: і трава, і всяка зелень, і все, що посіяно і посаджено в цей день, піде рости вгору. І всяка гадина полізе з землі, а птиця полетить із вирію». Так говорять про день святого Руфа на Слобожанщині.

На Херсонщині вірять, що в цей день вилітає з вирію зозуля — «ключниця того раю, де живуть взимку змії і птиці».

Але головною прикметою цього дня, за народним віруванням, є те, що на Руфа не можна ходити в ліс, бо там «повзають гадюки, і вони дуже кусливі в цей день, бо це, бач, їхній день».

Якщо вже так трапилося, що гадюка вкусила, вона відразу біжить до води. Як добіжить вона швидше від того, кого вкусила, і шубовсне у воду, то вже немає рятунку чоловікові — мусить умерти. «Отож, як укусила тебе гадюка, то все кидай і біжи до води — річки, чи криниці; а прибігши, мочи те місце, де гадюка вкусила і промовляй: На єнісейській горі совіняче гніздо, а в тім гнізді цариця-совиця; виймай свої слуги, виймай свої зуби, і сірі і білі, смугасті, полосасті, хатні, загатні, лугові, лісові, земляні і водяні та жовті жовтениці. Так примовляти дев'ять разів уряд».

«А як укусить гадюка худобину яку, то теж треба мочити вкушене місце водою і примовляти: «Розлилося синє море. На сьомому морі стоїть дуб: під тим дубом лежить змія неусипущая. Загадай ти своїм панам, десятникам і звели всім своїм нищим, нехай

прийдуть, возьмуть зуби і степовим, і луговим, і куцим, і самим злючим. Нехай прийдуть, возьмуть зуби од шерсти корови рябої».

Гадюка — це «бісове створіння», а тому все, що найгірше, є гадюче. «Гадюче, а бісове — те саме!» — каже народне прислів'я. Глибока відраза до цього створіння яскраво виступає в народніх приповідках, як ось: «Не грій гадину в пазусі, бо вкусить», «Гадюка хоч не вкусить, то засичить», «Гадина в його словах дихає!», «Гадину за пазухою має!», «Чужими руками добре гада ловити».

На Лубенщині Руф іменується святим гадюшником: «На святого гадюшника в ліс не можна ходити».

Отже, як бачимо, день святого Руфа присвячений змії. Чи є подібні дні в інших європейських народів? Відповісти на це тяжко, бо докладних відомостей про це ми в етнографічній літературі не маємо. Знаємо лише, що в північній Індії є такі дні, коли забороняється орати землю. Одним з таких днів є Наагпанчан або свято змії. Перевертати землю в ці дні — це значить турбувати Сешанаагу, велику світову змію.

Вербна неділя

У неділю за тиждень до Великодня вшановується свято Вхід Господній в Єрусалим. Коли Ісус Христос їхав у місто на ослі, то жителі міста, які зустрічали його, встеляли перед ним дорогу пальмовим гіллям. . Оскільки у нас пальма не росте, то з давніх часів в Україні було прийнято святити вербу, якій приписується магічна сила. Цією вербою лікують головний біль, пропасницю, ревматизм, шлункові захворювання тощо.

Стародавні євреї щорічно вшановували осіннє свято «кущів-наметів». Це свято займало в побуті віруючих значне місце, продовжувалося воно сім днів й закінчувалося вербним днем. У цей день в синагогу приносили пучки пальмових гілок, і віруючі хльоскали ними по підлозі до тих пір, поки не відпадало все листя. Все це було пережитками ще більш давніх магічних обрядів, котрі повинні були забезпечити передачу землі сили, якою були наділені рослинні духи родючості.

У багатьох народів вважалося також, що верба, яка росте в сирих місцях, біля води, має магічну силу й здатність забезпечити поля й сади вологою.

Господарі, повертаючись із церкви із посвяченою вербою, до хати не заходили, а відразу ж садили на городі по кілька гілок або у полі, «щоб росла Богові на славу, а людям на вжиток», а решту несли до хати і ставили на покуті.

Якщо, увійшовши до хати, заставали когось, хто проспав заутреню, то били такого

посвяченою вербою, примовляючи:

Не я б'ю — верба б'є,
За тиждень Великдень,
Недалечко червоне яєчко!

Молоді хлопці та дівчата граючись лупцювали одне одного вербою ще й біля церкви, а потім по дорозі додому, а б'ючись примовляли:

Будь великий як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля!

Посвяченій вербі приписується магічна сила. Як уперше весною виганяють худобу на пасовище, то конче посвяченою лозиною верби — «щоб нечисть не чіплялася до тварин». Більше того, викидають гілля посвяченої верби на двір під час граду — «щоб град зупинився».

Верба має велике значення в народній медицині. Відваром посвяченої верби намочують голову при головних болях, Таким же узваром лікуються й від пропасниці та ревматизму, збивають нею гарячку. Товчене листя з верби кладуть на рани, а горілку, настояну на її листі, п'ють при шлункових захворюваннях. Верба має неабияке значення і в науковій медицині для лікування ревматичних хвороб суглобів і болях м'язів, гарячкових станів і пропасниці, зв'язаних із підвищеною нервовістю.

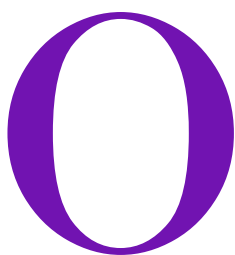
За народними повір'ями, цього тижня не можна сіяти коноплі та городину, бо буде ликувате, як верба. Не сіють й буряків, бо виростуть гіркими. Спостерігали, якою буде ніч: теплою - на добру весну, холодною - «не жди з моря погоди».

Чудодійні властивості верби:

- о Вербою б'ють, щоб здорові, веселі та багаті були; дітей, щоб сильні були, добре росли та сприйняли життєву силу весни;
- о Вербу кладуть після свячення за образи, щоб охороняла хату від лихих сил;
- о Вербу садять на городі, коли принесуть з церкви на щастя молоді: коли верба прийметься — дівчина вийде заміж, а хлопець одружиться;
- о Вербою на Юра виганяють худобу в поле, вперше на пасовисько, злегка торкаючись нею худоби, щоб здорова була, плідна, щоб у тілі була;
- о Вербою в давнину відводили грозіві тучі — кивали свяченою вербою в бік хмар і відводили громи та град;
- о Вербу кидали в пожежу, чим зменшували, за їх віруванням, велику руїнищу силу вогню;

- о Вербові котики, свячені, кидали в кашу, їли ту кашу в повній вірі, що через ті котики-базьки передається людям сила весняної енергії на цілий рік;
- о З освяченою вербою, після повернення з церкви, обходили господарі бджільники, щоб бджоли роїлись; обходили обори та стайні й кошари, щоб худібка була здорова, плідна, щоб корови давали багато молока;
- о Ковтали котики ще по дорозі з церкви, щоб не було лихоманки, щоб горло не боліло;
- о Обсаджували криниці вербами, щоб забезпечити воду від лихих сил, щоб вода була „пригожа та здорова»;
- о Обсаджували копанки-калабані, в яких прали своє шмаття-білизну, щоб уберегтися від хвороб, щоб вода очищалася;
- о Сухою торішньою свяченою вербою розпалювали піч під великодні паски;
- о У багатьох місцевостях клали покійникові в домовину кусник свяченої верби;
- о У Лячівському повіті, коли господар виїжджав у поле сіяти — брав 2-3 котики-базьки й заборпнував серед ниви під час посіву, щоб скоро хліб проростав.
- о Свячену вербу клали в домовину бабі-повитусі, щоб мала чим відганяти потерчат.

Білий тиждень, Навський тиждень (великий страсний чистий четвер)

Останній тиждень Великого посту називається чистим. На цьому тижні віруючі люди дотримуються так само суворо, як і на першому тижні.

Селяни вірили, що це найкращий час для сівби ярових зернових культур і гороху — «буде колосисте і без бур'янів».

Найважливішим днем цього тижня є четвер, який називається чистим, святлим, великим, страсним або живним.

Чистий четвер — день весняного очищення. Ще вдосвіта, до східсонця селяни «чистили» комору, подвір'я, хату — все мало бути по-святковому прибраним. У саду й на городі господар згрібав на купу торішнє листя, бадилля та сухі тріски й підпалював, — «щоб очистити землю від морозу, зими, смерті й усякої нечисті». При цьому промовлялося заклинання: «Смерте, смерте, іди на ліси, на безвість, на моря.

І ти, морозе, великий і лисий, не приходь до нас зі своєї комори.

Смерть із морозом танцювала, танцювала і співала, і за море почвалала!»

Це робилося навпроти того хатнього кута, в якому покуть. Цей четверговий вогонь мав горіти впродовж цілих свят. Навіть віник, яким у четвер обмітали хату, ставав «чистим». Його ховали на горище, щоб при нагоді обмести капустяну розсаду від гусені.

Вважалося, що з цього часу й до кінця Великодня велику очисну силу має вода.

В Україні побутує повір'я, що в «чистий» четвер, до світанку ворон носить із гнізда своїх дітей купатися в річці. Той хто скупається раніше за пташенят ворона, той буде здоровий протягом цілого року. Отож хворі люди ще вдосвіта, щоб устигнути поперед ворона, намагалися купатися, щоб очиститися від хвороби. Викупавшись, хворий набирив ще відро води із свого купелю й ніс ту воду на перехресну дорогу й виливав — «щоб там усе лихо zostавалося». А дехто на Слобожанщині, наприклад, ще й примовляв: «Господи, Ісусе Христе! Перехресна дорого! Дай, Боже, здоров'я в ручки, ніжки і в живіт трішки». Обережні люди вранці цього дня із дому не виходили, а як знаходилися в дорозі, то намагалися обминати перехресні дороги — «щоб хвороба не вчепилася».

В «чистий» четвер стригли дітей — «щоб волосся не лізло та щоб голова не боліла».

Вночі перед світанком господиня сідала на порозі й виводила із кужеля нитку, сучачи її навпаки: крутила веретеном пальцем від себе. Таку нитку змотували в клубок і зберігали для того, щоб перев'язувати цією ниткою хворе місце при «розтяжінні м'язів на руці чи нозі».

Якщо в цей вечір перуть білизну із попелом, то попіл зберігають, як засіб від лишаїв. Повертаючись додому із церкви, намагалися донести додому «страсну» свічку так, щоб вона не погасла. Для цього виготовляли спеціальні ліхтарі з кольорового паперу чи фарбованого скла.

Полум'ям страсної свічки випалювали або викопчували у хаті на волоці хрест — «щоб лиха нечисть хату минала. Цей хрест залишався на сволоці до «Віддання Великодня» (в середу на шостому тижні після Великодня), але не скрізь. Так, на Харківщині існувало повір'я, що страсний хрест — «захищає від пожежі», а тому його не стирали аж до наступного «чистого» четверга.

Страсна свічка в народному віруванні мала велику магічну силу. Цю свічку запалювали перед іконами, коли мешканців дому охоплював страх. Під час великої грози запалювали свічку, «щоб грім хати не спалив».

На Київщині, Поділлі та Лівобережжі «чистий» четвер — «Навський Великдень» (давньоруське навь – покійник). Згідно з давнім народним повір'ям Бог тричі на рік відпускає померлих із «потойбічного світу»: перший раз у «чистий» четвер, другий — коли квітнуть жита, і третій — на Спаса.

На «Навський Великдень» покійники проводять своє богослужіння й каються в

гріхах. У цей день вони не бояться ні хреста, ні молитви, а як побачать живу людину, то душать до смерті. Для того, щоб покійники не задушили, потрібно обливатися водою: «мерці бояться мокрого». Вірогідно, що «чистий» четвер — не що інше, як відгомін язичницького Навиного дня.

У дохристиянські часи народи Європи вшановували язичницьке свято зимового повороту сонця. В цей день вони приносили в жертву живі істоти, в тому числі і кабана (готи), так як ця тварина була у них присвячена сонцю.

Наші предки запозичили цей звичай, але прийняли його по-своєму. Перш за все — свято сонця вони святкували не взимку, а весною — в день весняного рівнодення, а тому всі звичаї, що стосувалися цього свята, християнство пристосувало до Великодня. Що ж до поросят, то їх пекли, — але не з тіста, як шведи, норвежці та інші, а таки справжніх поросят, а то й підсвинків і ставили на стіл із хріном у зубах.

Оскільки він символізує останні дні земного життя Ісуса і його страсті, тобто страждання. Називають його також Білим або Чистим, тому що до зустрічі Великодня наші предки прибирали оселю, наводили чистоту. Ще вдосвіта селяни чистили у стайнях, коморах, на подвір'ї і в хатах. Чистий четвер у деяких місцевостях зветься Навським Великоднем. Назва походить від ранньослов'янського слова «навь» – потойбічний світ покійників. За повір'ям, Бог тричі на рік відпускає померлих із того світу, зокрема, в чистий четвер. Цього дня покійники не бояться ні хреста, ні молитов, а як побачать живу людину, то душать її до смерті. Щоб уникнути цього, треба обливатися водою.

Цього дня в Києві у церквах вариться миро - особливе духмяне масло. Миро складається з 33 компонентів - за числом років земного життя Ісуса Христа. В нове миро вливається трохи старого, щоб зберегти його Божественну силу, а потім розвозиться по всіх церквах.

Цього дня християни намагаються принести з церкви «страсну» свічку. Для того щоб ця свічка по дорозі не погасла, виготовляли спеціальні ліхтарі. Християни вірять, що полум'я страсної свічки спроможне знищити нечисту силу. Тому полум'ям страсної свічки випалювали або викопчували у хаті на волоці хрест — «щоб лиха нечисть хату минала. Цей хрест залишався на сволоці до «Віддання Великодня» (в середу на шостому тижні після Великодня), але не скрізь. Так, на Харківщині існувало повір'я, що страсний хрест — «захищає від пожежі», а тому його не стирали аж до наступного «чистого» четверга.

Страсна свічка в народному віруванні мала велику магічну силу. Цю свічку запалювали перед іконами, коли мешканців дому охоплював страх. Під час великої грози запалювали свічку, «щоб грім хати не спалив».

Сила Квітня Народний календар У християн вважається, що з цього часу й до кінця Великодня велику очисну силу має вода. В Україні побутує повір'я, що в «чистий» четвер, до світанку ворон носить із гнізда своїх дітей купатися в річці. Той, хто скупається раніше за пташенят ворона, буде здоровий протягом цілого року. Тому хворі люди ще вдосвіта, щоб устигнути поперед ворона, намагалися скупатися, щоб очиститися від хвороби. Виправшись, хворий набирив із свого купелю відро води й ніс її на перехресну дорогу й виливав — «щоб там усе лихо зоставалося». Та ще й примовляв: «Господи, Ісусе Христе! Перехресна дорого! Дай, Боже, здоров'я в ручки, ніжки і в живіт трішки». Обережні люди вранці цього дня із дому не виходили, а як знаходилися в дорозі, то намагалися обминати перехрестя дороги — «щоб хвороба не вчепилася».

Страсна п'ятниця

У цей день, як і взагалі, останні три дні страсного тижня, не готували обіду, вдовольняючись хлібом, капустою, огірками. Навіть рибу їсти в цей день не можна. Ні шити, ні прясти в цей день не можна. Вважається великим гріхом рубати дрова або що-небудь тесати сокирою. У давнину в селах у Страсну п'ятницю виконували лише дві роботи: пекли паски та садили розсаду капусти. Як тільки господині посажать паски в піч й загнітять їх свяченою вербою, то зразу ж ідуть на город і садять розсаду — «щоб капуста була здорова, як паска». Паски в печі накриваються хусточками, які потім зберігаються і, при потребі, вживаються на підкурювання від бешихи. Якщо верх паски западе або вона виявиться порожня в середині, то це віщує нещастя — хтось помре в цьому році», вважали на Слобожанщині.

Виготовлення паски особливої форми — зв'язано з вірою в чудодійні властивості обрядової освяченої їжі. В південних країнах свято Паски в часі збігалося з першим збором урожаю зернових. Хліб із муки нового врожаю випікався прісним, його не можна було змішувати із закваскою із старого хліба. Новий хліб їли лише після освячення, й люди вірили, що такий хліб був наділений чудесною силою. Його можна було їсти, не побоюючись злих духів. А щоб не переплутати новий хліб із старим, йому надавали особливої форми. Таким чином, пасхальний хліб був для віруючих хлібом, чистим від злих духів і вміщував у собі «святую силу рослинних духів».

Пасхальному хлібові спершу надавали самої різноманітної форми. Але поступово під впливом культу мертвих йому стали надавати спочатку форму могильного горба, а пізніше вигляд чотирикутного пірамідального надмогильника.

Великодня субота

У Великодню суботу готують крашанки або, як кажуть на Київщині, «галунять яйця», а в Карпатах — «сливчать сливки».

Згідно з народними віруваннями, крашанки потрібно готувати в суботу тому, що яйця, пофарбовані у п'ятницю, швидко псуються, а будучи зробленими в суботу, вони зберігаються протягом усіх свят. Здебільшого фарбують у червоний, жовтий, синій, зелений і золотистий кольори. Яєць красять 13 (мають тут на увазі 12 апостолів і Спасителя). Найбільше готують червоних крашанок, бо це нагадує про кров Спасителя. Люди вірили, що в свяченому яйці знаходиться сорок милостень, а отже, й перебуває «Дух святий», а тому лушпиння зберігали, щоб підкурити ним людей та худобу від пропасниці. Раніше випускали з яйця всю рідину, порожнє фарбували і вішали коло ікон. Тепер цей звичай майже забувся, бо хтось сказав, що тоді, коли гримить грім, «той що під греблею сидить» (нечистий), ховається в порожніх крашанках.

Яйце як символ життя і розфарбоване на червоно, жовто — як символ оновленого життя здавна вшановували багато народів (стародавні перси, єгиптяни, греки, римляни тощо).

Яйце в очах стародавніх слов'ян із його властивістю перетворюватися у птаха було наповнене таємничим змістом. Люди бачили в цьому акті підтвердження своєї віри в чарівну здібність живих істот перевтілюватися. Таємничу силу, яка містилася в яйці, стали наділяти здібностями переходити на все, до чого воно торкається.

Общинна святкова трапеза була в той же час частуванням—жертвоприношенням духам, божествам. Споконвіку найбільш улюбленою їжею духів вважалася кров. І для того, щоб зробити яйця найбільш догідливими духам, їх обмащували кров'ю. Пізніше замість крові яйця стали фарбувати червоною фарбою, а ще пізніше — просто фарбувати в який-небудь яскравий колір. Перше фарбоване яйце зберігають і, коли потрібно, підкурюють ним хворого на пропасницю. Зокрема, на Харківщині, намагаються зберегти лушпиння із свячених яєць для підкурювання не лише людей, а й худоби. Згідно з побутуючим там повір'ям, у свяченому яйці є сорок милостинь і в ньому перебуває «Дух святий».

Топтати ногами рештки пофарбованого яйця — вважається великим гріхом. Згідно з повір'ям того, хто буде товкти ногами свячене яйце, Бог, покарає хворобою.

На Лівобережжі й Слобожанщині люди зберігають свячені крашанки з року в рік і, як трапиться пожежа, перекидають через вогонь, вірячи, що вогонь погасне. Вживають свячені яйця і від різних хвороб: кладуть шкаралупу крашанки на вогонь і димом підку-

рюють хворого на курячу сліпоту. Вірять, що свячене яйце може заспокоїти зубний біль. Хворі на пропасницю зашивають свячене яйце в хустку й носять при собі доти, доки не пройде хвороба.

Звичай виготовляти писанки виник на території України дуже давно. Глиняні, кам'яні яйця, розписані геометричним і рослинним орнаментом, знайдені археологами в Україні, датуються XI—XII століттями. Порівнявши орнаменти на посуді, що був знайдений при розкопках (Київщина, Полтавщина), із найдавнішими орнаментами писанок вчені довели, що звичай розмальовувати писанки походить із дохристиянських часів. Хвилясті лінії — символ води і кружальця — сонячні знаки, ромби — символи засіяного поля, вмішені на них, уособлювали цілий космос. Розмістивши його на крихкій оболонці яйця, що таїть у собі зародок нового життя, людина прагнула вплинути цією чарівною силою на навколишній світ.

У християнські часи це набуло вже іншого змісту.

Великдень

Христове Воскресіння відбулося дуже рано в неділю, третього дня після його смерті. Звідси існує в Церкві дуже давній звичай, який нагадує, що пасхальний піст закінчується в суботу вночі і воскресні торжества починаються опівночі або на світанку.

Великодні торжества розпочинаються обходом довкола церкви під звуки дзвонів. Цей обхід є символом ходу жінок-мироносиць в неділю вранці до Господнього гробу. Після обходу, перед зачиненими дверима церкви, наче перед запечатаним Божим гробом, починається воскресна Утреня. Тут перший раз чуємо радісне:

«Христос воскрес із мертвих смертю смерть подолав і тим, що в гробах життя дарував»

Під час співу воскресного тропаря священник хрестом відчиняє двері церкви на знак того, що Христове Воскресіння відчинило нам двері до неба.

Традиції Великодня

Великдень багатий різноманітними народними звичаями. На Великодні свята, як і на Різдвяні, повинна зібратися вся родина, адже це — «Великий День».

Великодній сніданок розпочинається молитвою. Після молитви батько родини бере свячене яйце і ділить його на стільки частин, скільки присутніх за столом (залишаючи окремо на тарілці і для померлих з родини), зі словами благословення роздає яєчко і промовляє:

- Щоб на ті свята нас Всевишній поблагословив щастям і добрим здоров'ям на довгії літа. Щоб Матір Божа всіх нас взяла під свій покров. Щоб ми змагалися зростати духовно і виховували у такому ж дусі своїх дітей. Дай, Боже, ці свята щасливо відсвяткувати і других дочекати. «Христос воскрес!» - «Воістину воскрес!» - відповідають усі присутні за святковим столом.

Звичай на Великдень розпочинати святкування яйцем побутує в Україні з давніх-давен, адже яйце символізувало зародок нового життя. У християнстві яєчко є символом Христового Воскресіння, бо як із мертвої шкаралупи яйця народжується нове життя, так і Христос вийшов із гробу до Нового Життя. Після свяченого яйця всі їдять паску й усе, що приготували на свято.

Великдень — це також час поминання покійних. Рідні приходять на могили померлих, згадують їх молитвою та добрими словами, а також просять у них прощення. Часто залишають на могилках трохи свяченого.

У цей день священик з церковним братством ходить по кладовищі і відправляє над могилами померлих родичів, кропить свяченою водою зі словами: «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав і тим, що в гробах, життя дарував». У такий спосіб рідні діляться з померлими воскресною радістю.

Великдень багатий на звичаї, що походять ще з дохристиянських часів, коли народ відзначав свято привітання весни і весняного сонця. Християнська релігія багато з тих прадавніх народних звичаїв освятила, надала їм християнського значення і символіки та прийняла за свої. Такими народними звичаями є гаївки, забави, дарування писанок та крашанок.

Прикмети на Великдень

- о Коли на Великдень ясно світить сонце, то через три дні падатиме дощ.
- о Коли на Великдень дощ або хмарно, буде врожай.
- о Коли на Великдень спить господар, то виляже пшениця, а якщо господиня - льон.

Великдень (з книги Галини Лозко – «Українське народознавство»)– це велике Праукраїнське Свято, перемога Світла Дажбожого над Зимовою темрявою. Ніякого відношення до “воскресіння Христа” ця назва не має. Хоча дуже часто чуємо, як християни кажуть, що паска – “це по-українськи Великдень”. Це груба помилка.

Великдень – дійсно, українська традиція, але він аж ніяк не тотожний християнському святу пасхи. Спробуймо розібратися, що ж святкують християни?

Історія християнської пасхи сягає далеко в часи передхристиянські, які описує Біблія (друга книга Мойсеєва “Вихід”). Тут розповідається про Якова – родоначальника євреїв (онука Авраама), який привів ізраїлевих синів до Єгипту, де вони “плодилися сильно

і розмножувалися, та й стали вони надзвичайно сильні. І наповнився ними той край” (Вих. 1.7). Далі сам автор пише, що фараон побачив загрозу з боку євреїв, бо вони зайняли якнайбільше керівних і поважних посад у державі, і “жахалися єгиптяни через ізраїлевих синів”. Тоді фараон став примушувати євреїв працювати фізично, що їм, звісно, не сподобалось. Фараон зробив висновок: “Нероби ви, нероби!” (Вих.5.17). Далі йде докладний опис перебування юдеїв у Єгипті та їхнє невдоволення станом речей. Враховуючи, що ці тексти писалися юдейськими рабинами, ми випускаємо подробиці, які мають на меті показати всі “жахи” так званого “єгипетського рабства” єврейського народу. Та навіть крізь завісу міфологізованої розповіді про пасху уважний український читач побачить справжній перебіг подій тієї Ночі Смерті, яку євреї називали *пейсахом*. Очевидно, тут стався справжній погром – тільки били не євреїв, а самі євреї вбивали й грабували єгиптян.

Про це читаємо в тій же книзі “Вихід” (12. 1–51): “І сказав Господь до Мойсея й до Аарона в єгипетській краї, говорячи: “...Скажіть усій ізраїлевій громаді..., нехай візьмуть собі кожен ягня... І заколе його цілий збір ізраїлевої громади на смерканні. І нехай візьмуть тієї крові, і нехай покроплять на обидва боки одвірки і на одвірок верхній у тих домах, що будуть їсти його в них, і нехай їдять тієї ночі те м’ясо, спечене на вогні та опрісники... Пасха це для Господа! І перейду я тієї ночі в єгипетській краї, і повбиваю в єгипетській землі кожного перворідного від людини аж до скотини. А над усіма єгипетськими богами вчиню я суд, Я – Господь. І буде та кров вам знаком на тих домах, що там ви, – і побачу ту кров і обмину вас... Ї буде той день для вас пам’яткою і будете святкувати його як свято для Господа на всі роди ваші!...” (курсив у тексті – Г.Л.).

Далі Мойсей переповідає ізраїльським старшинам: “коли запитають вас ваші сини “що то за служба ваша?” – то відкажете:

“Це жертва – Пасха для Господа, що обминув був дома ізраїлевих синів у Єгипті, коли побивав Єгипет”. “І сталося в половині ночі, і вдарив Господь у єгипетській краї... І знявся великий зойк у Єгипті, бо не було дому, щоб не було там померлого!... (там же: 12.29–30).

Як відомо, для юдеїв це свято виходу із єгипетського “рабства” було радісним, хоча для єгиптян – це була ніч смерті. До того ж виходили юдеї з “рабства” не з порожніми руками, а “позичили від єгиптян посуд срібний і посуд золотий та шати. А Господь дав милість тому народові в очах Єгипту, – і вони позичили – і забрали здобич від Єгипту” (Вих. 12.35–36).

Тут слід уточнити деякі суттєві моменти біблійного тексту. Перше, слід з’ясувати, кого Біблія називає словом Господь? Відомо, що перекладачі Біблії під цією слов’янською назвою мали на увазі не Дажбога, і не Сварога, а саме свого юдейського бога Ягве (Єгову). В даному випадку перекладачі вживали слово Господь – загальну назву Божествен-

ної Істоти, а не його власне ім'я. Приховавши справжнє ім'я свого бога, юдеї легко ширили свою релігію (в пізнішому варіанті – християнство) серед інших народів.

Друге, слово *пасха* пояснюється в Біблії так: "гебрейське Pesach – **перескочення**, бо бог "перескакував", цебто обминав той дім, де двері були обмазані кров'ю". Отже, можемо здогадуватись, що самі погромники домовились про цей умовний знак, щоб обминути домівки юдеїв. А про те, що це був саме військово організований погром, свідчать слова про вихід з Єгипту "близько шести сот тисяч чоловік піхоти", або "вийшли всі Господні війська з єгипетського краю" (Вих. 12.37 і 41), Слово війська тут же в тексті Біблії пояснюється: "Civ'ot Jehova – *війська* Господа, цебто Ізраїль". Звернімо увагу, що Єгова (Jehova) – перекладено як Господь!

Це свято песаха, як відомо вже з Нового заповіту, святкував і єврейський рабин Ісус Христос і його мати Марія. Вони, як і вся ізраїлева громада, їли в цей день опрісноки – "mascot" (мацу, тобто прісний корж із неквашеного тіста). Саме, роздаючи мацу, Ісус казав: "споживайте, це – тіло моє" (Матвія.26.26). Пасхою ж у євреїв називається саме жертвне ягня, яке споживають ізраїлеві сини. Бо "сказав Господь до Мойсея й до Аарона: "Це постанова про пасху: жоден чужинець не буде їсти її,... і кожен необрізаний не буде їсти її" (Вихід. 12.43 і 48).

Під час юдейського пасхального тижня, за християнською міфологією, був розіп'ятий Христос – тому християни взяли це свято до свого календаря як скорботний тиждень на відзначення "страстей господніх" і мусили надати йому іншої символіки, поєднавши юдейську ідею з язичницькою обрядовістю, яку мали інші народи (наприклад, віра в умирання та воскресіння божества відома в багатьох народів світу).

Так радісне язичницьке свято весняного пробудження природи – Дажбога – було затьмарене скорботним чужинським святом, що призвело до роздвоєння української душі. Зіткнулися два протилежні світогляди, два способи мислення і життя. Два антагонізми протягом тисячоліття мусили породити якийсь покруч, що ми й нині спостерігаємо в християнському святі пасхи. Але глобалізаторам цього недостатньо – вони прагнуть відновити в християнській пасці давнє юдейське його значення. Тому постійно висувають ідею створеної ними "юдейсько-християнської історії та цивілізації". У пасхальній передачі радіо "Собода" 16 квітня 2001 р. ведучий Яків Кротов жалкував, що дати святкування паски у християн і пейзажа в євреїв не збігаються. Він висував провокаційну тезу про необхідність "повернути в християнство паску в її юдейському розумінні". Чи можна уявити більший цинізм?

Християнська церква впродовж багатьох століть вела боротьбу з нашими традиційними священними стравами Великоднього свята. Великодні Баби, Колачі, Коров'яї, які випікають з дріжджового тіста, мають бути високими й пухкими – така магія родючості.

Ці великодні хліби жорстоко викорінювалися з народного побуту. Але, так і не змігши їх знищити, попи вчинили справжнє святотатство, назвавши їх єврейським словом паска (пасха), яке прижилося в нашому народі не раніше початку XIX ст. В обрядовій мові серед назв обрядового хліба українців не зафіксовано цього чужого слова. Лише два століття вживається воно зрідка, хіба що в приказках, та й то переважно з негативним значенням, наприклад: “Коли не зайду в церкву, то все паски святують” (Номис). Ні у веснянках, ні в гаївках, ні у весільних піснях давнього походження цього слова не знаходимо.

Великодні писанки і крашанки – як символ сотворення Всесвіту, перемоги Світла Дажбожого, Відродження Життя на Землі – одвічні святощі нашого народу і Рідної Предківської Віри. Ще два – три століття тому вони ніякого відношення до християнської пасхи не мали. Про це відверто писав християнський монах Іван Вишенський “пирого і яйця надгробні... всюди ліквідуйте, бо в християнстві тот квас поганський не знаходить” (Вибрані твори.– К., 1972. – С. 52). Як бачимо, християнський мислитель в нашому рідному звичаї знаходить лише негативне “поганське” начало. Показово і те, що написані ці рядки на рубежі XVI–XVII ст. Отже, християнська церква в цей час не визнавала ні писанок, ні крашанок, ні великоднього хліба.

То ж, коли християни кажуть: “Ми святкуємо Великдень”, – хочеться їм відповісти, що Великдень святкують українці-рідновіри, а християни пасху.

Легенди про Великдень

Про походження звичаю готувати на Великдень писанки та крашанки існує багато легенд. Наведемо деякі з них.

Легенди, записані на Поділлі, кажуть, що коли Ісус Христос воскрес, то він сказав воякам, які охороняли Його гріб: «Ідіть і скажіть усім людям, що Христос воскрес, а щоб вам повірили, то ось вам знак». При цьому Спаситель узяв з свого гробу крашанку і дав воякам. Відтоді і пішов звичай робити крашанки на Великдень.

Ніс убогий чоловік яйця в кошику на базар продавати, а в цей час жиди вели Ісуса Христа розпинати. Хрест був тяжкий, і Спаситель падав під його тягаром. Чоловікові стало жаль Спасителя; він лишив свій кошик на дорозі, а сам пішов помагати Ісусові нести хрест — і ніс аж до місця розп'яття. Коли ж чоловік повернувся до свого кошика, то побачив, що яйця обернулися на писанки та крашанки.

Після того, як Спаситель вознісся на небо, Марія Магдалина прийшла до Риму, щоб там проповідувати Євангелію. В Римі вона стала перед імператором Тіберієм і піднесла

йому червоне яйце, сказавши «Христос Воскрес!» Так вона почала свою проповідь 1.

На Київщині оповідають, що коли Ісус Христос ходив з св. Петром по землі, то вони проходили через одне село, а там жиди були; побачили вони Христа та й почали камінням та грудками шпурляти в Нього. І як торкнеться камінь Ісусової одежі, зробиться з нього писанка, а як торкнеться грудка, то перетвориться на крашанку. Святий Петро позбирав усе те до кишені, а пізніше людям роздав. З того й пішов звичай готувати писанки та крашанки на Великдень.

На Уманщині кажуть, що жиди та всякі недовірки спокушали Христа, як Він ішов на страждання. Набрали в пелену камінців і спитали Спасителя: «Що в пелені?» — Христос каже: «Крашене та писане!» Вони відкрили пелену, щоб посміятися, а там справді — крашанки та писанки.

На Полтавщині є легенда, що писанки писала Мати Божа ще тоді, як Ісус маленький був: «дитина дуже тішилась тими цяцьками».

На Гуцульщині оповідають, що писанки писала Мати Божа і дарувала їх Пілатові, щоб той змилювався над її Сином. Коли Мати Божа писала писанки, то плакала і слізьми обливала свою роботу, а тому й вони, гуцули, коли пишуть писанки, то вимальовують цятки, подібні до сліз.

На Гуцульщині ще є така легенда. Далеко в горах, до високої стрімкої скелі залізними ланцюгами прикутий страшний нехрист. І той нехрист має дванадцять своїх посланців, що ходять по селах та містах і придивляються, як живуть люди. Все, що вони побачать або почують, розповідають нехристові. Коли посланці кажуть, що люди живуть бідно і сваряться поміж собою, нехрист радіє і сміється так, що аж гори трясуться, а ланцюги його слабнуть. Якщо ж посланці кажуть, що між людьми згода й добро, нехрист сердиться, насуплює брови, а ланцюги міцніше стискають його погане тіло. Та найстрашніша для нехриста вістка, що люди ще пишуть писанки, що вони не забули цього звичаю: він тоді реве, як звір, рветься з усієї сили і б'ється головою об скелю так, що але вогонь креше. З того постають грім і блискавка, а ланцюги його робляться тоді такі міцні, що годі їх розірвати.

* * *

Увечорі, після роботи, в добрих українських родинах батько, бувало, збирав своїх дітей і розповідав їм стару християнську легенду про те, що на Великдень, під час виносу плащаниці, саме тоді, коли весь народ хресним ходом обходить церкву, ангели виводять Спасителя з гробу, а святі сходять з образів і христосуються.

Колись цю легенду розповідали дуже урочисто, при запалених свічах або при вогнику лямпадки.

* * *

Була колись поширена в Україні ще така легенда. Від дня свого Воскресіння Спаситель посадив у підземелля, під тією скалою, де був Його гріб, головного сатану Вельзевула і наказав йому гризти дванадцять залізних ланцюгів, дванадцять залізних дверей і дванадцять залізних замків. Якщо Вельзевул перегризе все це від одного Великодня до другого, тоді буде кінець світу. Сатана спочатку перегриз замки, потім двері і ось-ось перегризе останній ланцюг — ще тільки один раз треба стиснути зубами. А тут як заспівали люди «Христос Воскрес», то всі замки, двері і ланцюги Вельзевула відразу поновились, і він мусів гризти спочатку. А якби настав такий час, що люди перестануть співати «Христос воскрес», тоді сатана перегризе останній ланцюг, і буде кінець світу.

* * *

У Канівському повіті є така легенда: Кажуть, що архангел Гавриїл об'явився Матері Божій саме в суботу і сказав їй: «Твій син воскресне з мертвих». Мати Божа саме снідала рибу: м'ясо об'їла, zostалися самі реберця. Перехристилася вона та й каже: «Тоді мій Син воскресне, як ця риба оживе!» А риба — плюсь, та й ожила.

В Галичині поширена легенда, що жид їв когута (півня), а прийшов до нього наймит і каже: «Христос воскрес!» — Жид відповів:

«Тоді воскресне, як цей когут оживе!» Як тільки він це сказав, кісточка до кісточки причепились, і когут ожив.

* * *

Є кілька легенд на тему: чи на Великдень справді великий день?

«Був, кажуть, колись чоловік Свирид. Як дождався він Великодня, то подумав собі: «Кажуть люди «Великдень», а я ще побачу, чи й справді це день великий?» І ось на перший день Світлого Празника запряг волів та й пішов з наймитом орати. Люди в церкві Богові моляться, а він оре. Тількищо почали, може, десяту скибу одкидати, аж під землею щось загуло страшно — так, як часом далекий грім загуркотить — і Свирид разом з плугом і волами так і провалився крізь землю. А на тім місці стала могила. Вона й досі називається «Свиридова могила». Кажуть, що коли прийти на ту могилу та прикласти вухо до землі, то інколи наче чути, як хтось волів поганяє: «Гей, гей!».

«Великдень називається так тому, що в той час, коли Христос родився, сильно світило сонце і стояли такі довгі дні, що теперішніх треба сім зложити до купи, щоб був один тодішній. Тоді, було, як зійде сонце в неділю вранці, то зайде аж у суботу ввечері. А як жиди розп'яли Христа, дні поменшали. Тепер тільки царські ворота в церкві стоять навстіж сім днів. Ось чому цей день і називається великим».

30 квітня – Зосима, покровителя бджіл

Походив із села Толвуї в Новгородській землі. Він відновив Соловецьку пустинь, і став її ігуменом. Займаючись різними благочестивими, а також господарськими справами, Зосима приділяв увагу і бджільництву. Тому його називають Зосимою-бджолярем і вважають покровителем пасічників і бджіл.

Зосим, як і Савватій, вважається покровителем бджіл. Віддавна на Україні, де був вельми розвинений цей промисел, пасічники особливо шанували своїх патронів, насамперед Зосима. Всюди на пасіках з початком медозборів виставляли ікони захисника бджіл, відправляли молебні і влаштовували різноманітні обряди.

У побутовому житті було безліч пасічницьких молитв та заклинань од злодіїв, хижаків, мору тощо. Для прикладу наведу лише одну молитву-заклинання, якою користувалися власники бджіл на Поліссі.

«Полети ж, моя пчілко, на всі чотири сторони, за жовтими восками, за солодкими медками, приспор медку в свої вулики. Як риба-щука (біжить по воді, нехай так моя пчілка поспішає до моєї пасіки; як по стовпових річках та потічках біжить вода до моря, отак би й до мене, раба Божого, моя пчола летіла з усіх-усюд — з темних лісів та луків, з боліт, чорних хащ, де вовки не водяться й птиця гнізда не в'є, з чистих полів, назбиравши ярих носків, сідали до своїх вуліїв з приплодом Господу- Богу на офіру во славіє, а мені, рабові Божому, на пожиток во віки віків. Амінь!»

У цей день власники бджіл тричі обходили пасіки зі страсною свічкою та свяченою водою, скроплювали нею всі вулики, а при вході прибивали вовчу пащеку, щоб бджоли «могли од гризтися від напасників».

Про бджіл, які вважалися священними створіннями (їх не можна було проклинати, навіть казати «здохли», а тільки «згинули», «вимерли», бо «то божа комаха»)» побутовало безліч прислів'їв та прикмет.

ТРАВЕНЬ

ПРИКАЗКИ ТА ПРИКМЕТИ

- Сухий марець - мокрий май, буде жито наче гай.
- Холодний май – добрий урожай.
- Прийде май – всяк про себе дбай.
- Май - волам дай, а всяк про себе дбай.
- Наш паламар надіявся на май, тай без корови став.
- Як сухий май, то і гроші на хліб дай.

5 травня – Леля чи Красна гірка

З давна гори мали символічне значення. Зверніть увагу: майже всі стародавні міста побудовані на горах. Гори здавна були місцями язичницьких богослужінь і судів для народів Європи, часто ставали місцями поховання померлих. Зверніть увагу: у нашого народу теж є урочиста традиція насипання гори над померлою людиною. Загалом, майже в усіх слов'ян є традиція святкування Красної гірки. Є така традиція і в українців.

Від цього дня починаються хороводи, ігри на горах і долинах, відкривається весняно-літній сезон на весілля.

Красний — значить весняний, позитивний, радісний. Крім того, червоний колір асоціюється з кров'ю та очисною силою вогню й сонця.

Красна гірка має ще одну назву — свято Лелі. Дівчата обирають з-поміж себе найдостойнішу, найвродливішу дівчину — Лелю, святково вбирають її, садять на почесне місце та кладуть поруч частування. Майже по всій Україні дотепер існує гра «Горю-дуба», або «Горю-горю пень».

- *Горю-горю пень!*

- *Чого гориш?*

- *Красної дівчини хочу!*

- *Якої?*

- *Тебе, молодой!*

Після цих слів «Красна дівчина» втікає з гори на долину, а «Горю-горю пень» переймає її, намагаючись зловити. Якщо вдасться йому спіймати дівчину, то ця пара закінчує гру, до гри вступає інша пара, і так продовжується, аж поки всі дівчата не будуть переловлені.

Того самого дня дівчата «грають» Лялю, або Лелю. Хоровод збирається по обіді на лузі, вибирає найкращу з дівчат, хоровідниці перев'язують їй шию, груди, рук й ноги різним зіллям, на голову кладуть вінок зі свіжих квітів. Дівчину садять на лавку, а поруч із нею ставлять глечик із молоком, сир, масло, червоні крашанки, кладуть вінки зі свіжих квітів (стільки вінків, скільки є дівчат). Дівчата танцюють навколо Лялі і співають пісень, де найбільше згадується про милого і весілля. Після цього Ляля роздаровує товаришам сир, масло та усе, що навколо поскладано, потім кидає вінки, а дівчата намагаються схопити їх на льоту. Вінки від Лялі кожна дівчина зберігає до наступної весни. А гілля чи листя, у яке одягали Лялю, дівчата несуть до річки і пускають на воду.

Крім описаної гри в «Лялю», дівчата в цей день виконують спеціальні хоровод-

ні ігри; пісні, що їх при цьому співають, зазвичай супроводжуються приспівом «Ой дід Ладо». Найбільш відомими такими хороводами є «Дід Ладо» та «Мости».

Опишемо «Мости» — гру, яка теж добре відома нашій молоді по всій Україні. Зміст гри полягає в тому, що дівочий ключ добивається перепустки від хлопців, які стережуть міст. Хлопці дівчат не пускають «до гір погуляти», вони хочуть викупу. Нарешті вони дістають «найдорожчий викуп» — одну дівчину, а інших дівчат пропускають через «ворота» — підняті догори руки. Після кожного такого викупу гра починається заново, і це продовжується аж доти, поки парубоча громада, одну по одній, не забере до «полону» всіх дівчат.

Гра відбувається так: хлопці беруться за руки, а дівчата стають за ними й співають хором:

Пустіте нас, пустіте,—

До гір погуляти!

Хлопці відповідають:

Не пустимо, не пустимо,—

Мости поламати!

Дівчата:

Як ми мости положимо,

Ой, то ми вам заплатимо —

Срібними гривнями,

Срібними гривнями!

Хлопці гривнів не приймають, тоді дівчата пропонують їм корову з телятком, — не хочуть; кобилу з лошатком, — не хочуть; гуску з гусятком, — не хочуть; золотє зернятко, — не хочуть. Після кожної пропозиції хлопці співають хором:

Не хочемо вашої заплати,

Не пустимо до гір погуляти!

Нарешті дівчата співають:

Заплатимо, заплатимо,

Тим крайнім дитятком!

Хлопці погоджуються на цей викуп, і пускають дівочий ключ крізь «ворота». Перед крайньою дівчиною руки опускаються — «замикаються ворота», і вона залишається в «полоні».

Хлопці співають:

Кого любиш, дівчино,

Кого любиш, красна?

Кого любиш, поцілуєш,

Наша панна ясна?!

Дівчина несміливо простягає руку до одного з хлопців, а той має право її тричі поцілувати. Після цього гра починається заново.

6 травня - День святого Юрія

Святий Юрій — покровитель хліборобів і скотарів. Юрій — латинською Georgius — у перекладі означає «землероб, хлібороб». Іконописці-християни зображували святого Юрія в образі лицаря верхи на білосніжному коні, у руках він тримає спис, яким убиває дракона.

Дракон — символ язичництва (мабуть, уважний читач уже впізнав Георгія Переможця). Стародавня християнська легенда оповідає, що колись цей лицар урятував дівчину, яку принесли в жертву драконі. Ушанований цей хоробрий воїн-переможець і в народних піснях та інших фольклорних творах.

За народними повір'ями, цей день, 6 травня, — день сходження на землю весни. Народна думка така: до цього дня весну запрошували, зустрічали, а тепер вона вже справжня господиня на землі.

Вважається, що цього дня починає співати соловей і кувати зозуля. Святий Юрій відмикає небо й землю, випускає на волю росу й рослини. У народній творчості Юрій — уособлення весни протиставляється святому Дмитрові — уособленню зими. Роса в цей день має надзвичайні цілющі властивості: старі люди кажуть, що вона може сліпому зір повернути, дівчині красу подарувати, а якщо зібраною до сходу сонця росю окропити свійську птицю, то добре плодитиметься.

Цей день у нашого населення завжди у великій пошані. Вважається, що на Юрія «весна сходить на землю», а сам святий цього дня «відмикає землю».

В день святого Юрія відбуваються традиційні обходи полів: громада у повному складі йде в поле і там священик відправляє молебень, а люди проказують спільні молитви за врожай. На Уманщині дівчата ще й плетуть вінки, святять їх у церкві, а потім, ідучи в поле, кладуть їх на хоругви, щоб жито родило. Іноді також вдягають на голову, аби вона не боліла. На Волині священик править молебень над полем кожного господаря окремо, кропить свіжу зелень свяченою водою.

На Поділлі люди обідають на полях і те, що залишилось від Великодніх свят, закупають, щоб жито родило. На Херсонщині звичаєм було відправляти Богослужіння на полі, потім співати хором, після чого там же обідати. Після обіду відбувалися розваги, в

яких брали участь як старші, так і маленькі українці.

На Юрія існує звичай обливати водою пастуха, щоб накликати дощ.

Колись наші предки в цей день до схід сонця збирали росу і хворі промивали нею очі, дівчата вмивалися - «на красу», старші люди мочили голову - «щоб не боліла», господині кропили цією россою домашню птицю - «щоб плодилися курчата».

Проте основний захід цього дня - це перший в році вигін худоби на пасовисько. Женуть худобу цього дня свяченою вербою - галузкою, що її святили на Шуткову неділю. В різних місцевостях України цей обряд відрізняється: на Харківщині перед худобою господар розстеляє червоний пояс і переганяє через нього худобу; на Київщині замість пояса на дорозі стелять глечики з протягнутим через вушка ланцюгом і замикають його колодкою - «аби худобу не зачепив ні хижий звір, ні злодій»; на Слобожанщині, виганяючи корів, виголошують замовляння проти вовків; на півночі України господар стелить кожуха вовною догори, кладе кілька крашанок з Великодня і через усе переганяє худобу; на Прикарпатті господаря годує коровам залишки свяченої паски - «на щастя», а господар оздоблює ворота, через які ітиме худоба, зеленим гіллям квітучого терену; на Гуцульщині газди розкладають ватри і поміж ними, як крізь ворота, проганяють худобу на пашу.

За народнім віруванням, у день святого Юрія звір'ята з одного гнізда сходяться до купи і розмовляють між собою, а потім знову розбігаються світами. Існує повір'я, що «не годиться в цей день відбирати у звіра те, що він схопив, бо то йому святий Юрій призначив», кажуть, що «вовк - то Юрковий собака». В народі вірять, що в день святого Юрія починає співати соловейко і вперше кує зозуля. Дівчата в цей день ворожать на женихів. Почувши зозулю, дівчина питає, чи довго їй залишатися в батьковій господі. Якщо зозуля більше не куватиме, то дівчина цього року вийде заміж. Якщо куватиме, то треба рахувати, скільки разів, - стільки років ще чекати їй заміжжя.

Народні прикмети:

Як дощ на Юр'я, то буде хліб і в дурня.

Якщо в день святого Юрія сховається в житі ворона, то буде врожайне літо, а як горобцеві по коліна, то буде лиха година.

Якщо чути голос птаха або гримить під час молебня в полі - погана прикмета на врожай.

Редьку треба сіяти на Юрія - соковита буде.

Як на Юрія стала буря, то буде мокре літо.

На Юрія дощ - на худобу легкий рік.

Як гава до Юр'я у житі сховається, то буде жито.

На Юрія посади редьку, то вроде, як кулак.

На Юрія мороз - уродиться овес.

Коли до Юрія закує зозуля на голе дерево, то буде голодне літо, а як на піст, то буде поліття.

Як хто, вперше почувши зозулю, має гроші в кишені, то матиме гроші цілий рік.

Після Юрія не можна сіяти маку, гарбузів і кукурудзи, бо пізно і майже нічого не вродить, малий врожай буде.

Закувала зозуля до Юрія - на поганий врожай.

Якщо хрущі з'являються у великій кількості, то це ознака доброго врожаю на про-со.

Як є багацько хрущів на дереві, то буде того року гречка і просо, буде врожай.

Як багато хрущів навесні, то літо буде гарне, не дуже дощове, а може бути і посуха.

Якщо хрущі з'явилися заскоро, ще у квітні, то травня чекай дощового.

По кульбабі можна взнати погоду, бо перед похолоданням квіточки в цієї рослини завжди закриваються.

17 травня - День вишиванки

У культурі практично будь-якого народу є речі, які яскраво відображають його особливу національну традицію. Вишиванка - яскравий приклад і підтвердження цьому. Історія вишиванки своїми витокami сягає в незапам'ятні часи. Ще за свідченням знаменитого давньогрецького історика, географа і мандрівника Геродота, елементами вишиванки був прикрашений одяг скіфів, які проживали в наших землях в період VIII ст. до н. е. - IV ст. н. е. Знаменитий арабський мандрівник X ст. у своїх розповідях також згадує про русів, які носили вишитий одяг. У ході сучасних досліджень, наприклад, на Черкащині були знайдені срібні бляшки з фігурками чоловіків, датування знахідок VI ст., дослідження яких показали ідентичність елементів одягу і орнаменту вишивки українського народного костюма XVIII-XIX століть.

День вишиванки - поки ще не офіційне і відносно нове народне свято, покликане к сприянню єдності і культурного відродження всього багатонаціонального українського народу. Воно відзначається в третій четвер травня.

10 цікавинок про українські вишиванки

Вишиванки завжди були нашим національним символом, нашою гордістю та автентичною ознакою. Однак, сьогодні навіть голлівудські зірки хочуть відчувати себе час-

тинкою України. Серед найновіших модних тенденцій – жовто-сині кольори, віночки і, звичайно, справжні українські вишиванки!

Актори та музиканти з'являються у вишитих сорочках на вулицях, дизайнери використовують українські орнаменти у своїх колекціях. І все це не даремно, повірте!

Адже вишита українська сорочка – це не просто одяг, це справжній оберег. Ось вам кілька найцікавіших фактів про цей витвір мистецтва, які ви, можливо, не знали :)

1. Перші вишивки на території слов'янських країн мали більш релігійний зміст і оберігали їх власників від зла. Саме тому сорочки оздоблювали візерунками на рукавах, комірах, подолі та всюди, де тіло було відкритим. Існували особливі вишиванки для релігійних ритуалів та святкових подій. А діткам при народженні дарували вишиту сорочку, аби та оберігала їх від злих духів.

2. Виявляється, вишиванки – один з найдавніших українських атрибутів. Геродот стверджував, що вишивкою був прикрашений одяг скіфів, які довгий час проживали на території України. Археологи знайшли на Черкащині зображення чоловіків, одягнених у щось дуже схоже на український національний костюм. Знахідка датувалась 6 ст. нашої ери. Такі ж сорочки приписувались трипільцям.

3. Сорочка завжди вишивалась жіночими руками, а тому несла сильний емоційний заряд, символізувала добро, любов і вірність. Давнє замовляння наших предків говорило: «Якою білою є сорочка на тілі, таким щоб і чоловік до жінки був». Саме тому дівчата повинні були вишити своєму нареченому вишиванку до весілля.

4. До речі, про особливе значення чоловічої вишиванки, як символу кохання ходить ще одна легенда. Подейкують, що чумаки довіряли прання своєї сорочки тільки одній єдиній дівчині. Іншим до такого сакрального ритуалу зась. Так чумак підтверджував вірність своїй коханій.

5. Першим модником, котрий поєднав вишиванку з буденним одягом став Іван Франко, котрий носив її під піджак і з сучасним вбранням. Саме у такому вигляді письменник зображений на 20-гривневій купюрі.

6. Кожен регіон України має свою особливу вишиванку, яка відрізняється від інших технікою та орнаментом. Фактично, кожна область може похвалитись унікальними вишитими сорочками, притаманними тільки їй.

7. Першим ведучим, який з'явився у прямому ефірі у вишиванці, став Андрій Шевченко. В такому вигляді він відкрив телемарафон «Ніч виборів» на «5 каналі». Згодом таку тенденцію підтримали й інші.

8. Дуже багато орнаментів, що використовуються в оздобленні вишиванок, сягають своїм корінням до язичницьких часів. Наприклад, солярні знаки (або «гromовий знак», «колесо Юпітера») пов'язані з язичницьким небесним божеством Родом.

9. Одним з найоригінальніших видів вишиванок вважають борщівську. Її особливість полягає в тому, що вона рясно розшита чорними нитками. Розповідають, що колись турки і татари знищили практично всіх місцевих чоловіків, тому жінки впродовж кількох поколінь вдягали саме такі сорочки. А у борщівському храмі знаходиться унікальна ікона, на якій зображена Марія, одягнута саме у таку вишиванку.

10. Орнаменти, якими прикрашають вишиванки, стали настільки популярними, що тепер ними оздоблюють не тільки сорочки! Останнім часом в українців з'явився новий тренд – автовишиванка. Автомобілісти прикрашають свої транспортні засоби спеціальними наліпками. Для кожного замовника створюється особливий дизайн.

Розробники розповідають, що «вишивані» наліпки замовляють не тільки власники авто, адже їх можна почепити на будь-яку рівну поверхню. До речі, популярністю вони користуються по всій Україні. Розповідають також, що замовлення на автовишиванки надходять і з інших країн: Німеччини, Австралії, Нової Зеландії!

Традиційні орнаменти почали наносити вже й на тіло. Патріотичні татування сьогодні стали трендом №1 серед української молоді. Хтось вважає це неймовірно вдалим варіантом для такого рішення, а хтось називає безглуздістю. Що ж, смаки у всіх різні. Та якщо вже говорити про татування, погодьтеся: такий малюнок виглядає куди краще і змістовніше, ніж незрозумілі фрази.

До речі, вишиванки одягли не тільки автівки. Домашні улюбленці теж підхопили патріотичну тематику. Чи то правильніше сказати, їх хазяї :) Все більше котиків та собачок з'являються в Інтернеті та на вулицях в українських національних костюмах. Знову ж таки, це дещо суперечливо, і комусь може не сподобатись. Та погодьтеся, це виглядає мило :)

Прикмети та прислів'я

Якщо дощ намочив перший раз одягнену сорочку — на багатство.

Якщо сорочку прогризли миші — в ногах буде слабкість.

Як неділя, то й сорочка біла.

Бідний на сорочку старається, а багатий і кожуха цурається.

В сорочці народився (так казали про людину, яка пережила страшне лихо чи хворобу).

Як мати рідненька, то й сорочка біленька.

У кого мати рідненька, у того сорочка біленька і голівка гладенька.

Якщо зачепив і роздер сорочку — можеш зганьбитись.

Хто має дочки, той ходить без сорочки, а хто має сини, той готує сумки.

Не можна лишати замочених сорочок через неділю, щоб у роду не було полонених.

Рукави — як писанка, а личко — як маків цвіт.

Пізнають хлопці і в драній сорочці, аби полики вишиті.

Як неділя, то й сорочка біла.

У наших хазяйок по сто сорочок, а в мене одна — та й та біла щодня.

Хочеш сорочку мати — не треба зівати.

Немає нічого, окрім сорочки, в якій мати народила.

К Великодню сорочка хоч і лихенька, аби біленька.

Ближча сорочка як свита.

З миру по нитці — голому сорочка.

Сорочки на хребті нема.

Сам голий, а сорочка за пазухою.

Терпи душа в тілі, а сорочку воші з'їли.

Трясця тим багачам, що багато сороччя, а в мене одненька, та щодня біленька

Не до стида, як сорочки нема.

Пізнають хлопці і в драній сорочці.

Шкура ближче від сорочки.

На щастя, на долю

Найбільше та найяскравіше прикрашали весільні сорочки: на них кожен візерунок немов кодував долю молодят. Тут переважали символи плодючості, поєднання жіночого та чоловічого начал (води та вогню). Чоловічі сорочки оздоблювали вишитими блискавками, які нібито навіювали чоловічу силу, жіночі – ромбовидними узорами з перехресними лініями, які “засіювали” дітородний центр. Своє весільне вбрання молодича носила близько року, доки не народжувала перше дитя. Потім цей одяг зберігали у скрині, яку ніхто не мав права відкривати, щоб не відбулося викрадення енергії. Коли жінка відходила в інший світ, на неї знову вдягали сорочку, в якій вона йшла до шлюбу, весільний вінок клали до труни. Свій одяг (особливо весільний) ніколи не можна позичати або передавати іншим, оскільки людина мимоволі “вкраде” чуже благословення та віддасть свою енергетику.

Легенда про вишиту сорочку

Був такий час, що почав на землі люд вимирати. Від якої хвороби – ніхто не знав. Не шкодувала вона ні молодих, ні старих. А жила в одному селі бідна вдова Марія. Забрала хвороба у неї чоловіка і п'ятеро діток. Лише найменша Іванка ще здорова. Пильнує

матір за донечкою, як за скарбом найдорожчим. Але не вберегла. Почала сохнути Іванка – тане на очах. А ще просить матінку: – Врятуй, мамо, я не хочу помирати! Так ті оченята блищать, що бідна жінка місця собі не знаходить. Одного вечора до хати прийшла якась бабка. Як і коли прийшла – Марія і не чула. — Слава Богові, – привіталася. — 20 Що, помирає остання? А могла б жити! — Як? Бабуню сердечна, я Бога благаю, спаси, порятуй найменшу. Не лиши мене в самоті. Стара взяла до серця той плач і мовила: — Повідаю тобі тайну тієї страшної хвороби. Але присягнись, що нікому не розкриєш цієї таємниці. — Присягаю, – мовила Марія. — Знай, послав чорну Смерть Господь Бог. Грішників багато розвелось, зла, заздроців. На людях хреста нема. А чорти втішаються і всіх, на кому не видно хреста, – убивають. Дам я тобі пораду... Виший на рукавах, пазусі і в інших місцях хрести. Та ший чорні або червоні, щоб чорти здалеку виділи... Але не кажи нікому більше, бо смерть доньки побачиш на очах... Вже за годину червона і чорна мережки оперезали дитячу сорочечку. А назавтра світять до сонця хрести і хрестики. І собі жінка нашила. А донечка здоровішала щодень і просила маму: — А виший ще терен і калину... Незабаром вже Іванка здорова: і скаче, і сміється, і співає. А Марійчине серце стискається від болю, як бачить, що люд помирає. Змарніла Марійка, аж світиться. Все пестить та цілує донечку, а думки в голові, як чорні хмари. Якось не витримала – від хати до хати почала бігати: — Шийте, шийте хрести... вишивайте... Будете жити! Рятуйтеся! А люди не вірили їй. Марія взяла на руки Іванку і побігла до церкви. Забила в дзвін на сполох. За хвилю всі зібралися. — Не повірили? Миттю зірвала з Іванки вишиту сорочку. І дитя не стало.

23 травня - День святого Симона Зилоти

Це дуже давнє язичницьке свято, що припадає на 23 травня, яке з запровадженням християнства на Русі було «опоряджене» як день святого апостола Симона Зилоти. Святитель Симон (III століття) спочатку був послушником Києво-Печерської лаври, потім був зведений на Володимирську кафедру. Він склав дев'ять переказів про святих Печерських угодників, які згодом лягли в основу Києво-Печерського патерика.

Народна традиція пов'язує назву не з іменем апостола, а зі словом «зілля», можливо, «золото». До речі, у цей день може пощастити — людина зовсім випадково знайде скарб.

За народною традицією в день Симона Зилоти жінки йдуть у ліс, збирають всяке весняне зілля і копають цілюще коріння. Старі люди кажуть, що збирати чарівне зілля

необхідно обов'язково без одягу, оскільки в противному разі рослини не матимуть сили при лікуванні. Тільки дітям дозволяється не роздягатися. Ще одна умова: зібрати зілля треба до того, як роса впаде, бо після вже воно сили не матиме.

Зірване (викопане) в цей день зілля - од усякої хвороби. Після збору трав жінки влаштували колективне купання в трав'яному напарі. Урочистий обід у лісі. Обрядові страви: яєшня, вареники, риба, ряжанка. Перед обідом складають пожертву траві – виливають хмільний напій.

На Симона Зилота жінки в віці й молодиці збираються до одної хати у однієї з товаришок, одягнені в чисту білизну, копати зілля. Там вони печуть яєшню, свіжу рибу, варять вареники, набирають ряжанки, ставлять кожна собі все це в кошик і гуртом ідуть до лісу. Йдучи до лісу, жінки співають зільницьких пісень. Ідуть далеко від села, щоб ніхто їх не бачив і щоб там люди не ходили. Копати зілля потрібно до схід сонця, поки роса опаде, щоб було цілюще.

Прийшовши до бору жінки, перш як починають рвати зілля - скидають з себе всю білизну (існує повір'я: як нарвеш зілля в одежі, то не буде допомагати од всякої хвороби). Маленькі діти, якщо йдуть разом із матір'ю, то їм можна рвати в одежі. Підійшовши до рослини, жінка стає обличчям до схід сонця і нахилившись рвати зілля, примовляє тихенько:

Святий Авраам на це зілля орав,

А Бог садив, а Спас родив,

Мати Божа поливала

І на поміч це зілля давала.

Або:

Мати Божа ходила,

Зілля родила,

Відром поливала, —

Нам на поміч давала!..»

Миколин батько велів,

Щоб ти, зілля, було лікарством

Од всякої хвороби!

Чи:

Пресвятая Діва Марія ходила по Святій горі,

Зіллячко копала, Симона Зилота споминала, —

стань на помочі нам!

Травка-травиця, красна дівиця,

Не я тебе садила, не я й поливала:

*Господь тебе садив, Господь і поливав, —
Всякому християнину на поміч давав!..»*

Якщо жінка хвора, то примовляє:

«...І хрещеній, народженій, рабі Божій це зілля на поміч».

Нарвавши різного цвіту і трави та накопавши коріння жінки сідають колом у лісі й починають прискати зілля самогоном чи горілкою, щоб зілля мало силу. Після цього починається гульня і жінки співають з приводу зібраного зілля:

*Копай, мати, зілля, а з-під зілля коріння,
Полощи на річці та мочи й у горілці, —
Мочи й у горілці, та клади на торілці,
Та клади на торілці, та давай своїй дівці.*

А я дівці нараю: «Піди, дівко, до гаю,

Шукай зілля розмаю.

Гей-гей, ох-хо-хо, —

Шукай зілля розмаю.

Ще й до гаю не дійшла,

Розмай-зіллячко Знайшла, —

Гей-гей, ох-хо-хо, —

Розмай-зіллячко знайшла.

Другий варіант:

Після збирання зілля йдуть до однієї з жінок додому. Там вони варять всякі цілющі трави, виливають цю воду разом із зіллям у велику широку діжку. На столі кладуть хліб, а на нього — рушник. Це все для самого «Симона». Вибирають котрусь вдову й називають «Симоном» — її роздягають, садовлять у діжку і купають. Одна жінка поливає на ту, що сидить у діжці, інші – приспівують:

*Купалися ластів'ята
Тай в чару - водиці,
Щоб були ми чорноброві
Та ще й білолиці.*

*Улюбистку купалися,
Живу воду пили,
Щоб здоров'я тіло мало-
Горенька не знало.*

Далі «Симона» витирають рушником, починаючи з рук. Як «Симон» уже вилізе з води, то в тій воді купаються, роздягнувшись, усі інші по черзі. Коли викупаються, всі

йдуть у садок і там п'ють горілку й співають. Ще звечора жінки наносять сюди страви: курей, яєць, масла, сала... Самогон заправляють корінням. Та жінка, в котрої зби-раються, готує страву, — всі інші їй допомагають. В цей час співають:

На шалвію окріп грію,

На тою — не буду.

Розсердила чор'зна кого,

Просити не буду.

Або:

В дзеньдзівері купалася,

В дзеньдзівері зросла, —

Проси Бога ти, Юхиме,

Щоб за тебе пішла.

Поговірки та прикмети:

- На Симона Зилота шукають золота.
- День Симона — час збирання зілля.
- На Симона Зилота дають коровам жовте зілля, щоб масло було жовте.
- Зілот Симон оре, а Спаситель сіє — нехай прийметься, а я зілля нарву — хай помагається!
- Сій пшеницю на Симона Зилота — родиться як золото.
- Якщо на Симона Зилоту йде хмара, то треба викинути з хати коцюбу, лопату й помело, аби грім не влучив.

Трійця (Зелені свята)

На п'ятдесятий день після Великодня, обов'язково в неділю, святкується Трійця (Зелені свята).

У день Трійці дівчата зазвичай ворожать на здоров'я та тривалість життя своїх рідних. Ворожіння має відбуватися так: під час розвивання вінків перевіряли, наскільки добре він зберігся. Дівчата загадували під час завивання вінка, на кого він завивається, і тому тепер можна чітко побачити віщування долі. Зів'ялі вінки кидають у воду та слідкують, як вони поводитимуться: якщо потонуть — дуже поганий знак, а якщо попливуть — усе буде на добре.

Ключальна неділя — це неділя Зеленого тижня, п'ятдесятий день після Великодня, тому цей день ще називається П'ятидесятницею. За старих часів люди зустрічали цей день дуже врочисто. Зранку господині поралися в господі, готували святкове за-

стілля. Зробивши господарські справи, люди вбиралися у святковий одяг, сідали в хаті й чекали, поки вдарять церковні дзвони. Ударить дзвін — блага звістка. Тоді всі побожно хрестяться й ідуть до церкви. Кожна дівчина відповідно до святкового звичаю несла в руках свіжі квіти. Ідучи до церкви, люди радо вітають одне одного зі святою неділею. Після служби Божої за старих часів відбувався хресний хід до криниць, щоб освятити їх, окропивши їх свяченою водою. У деяких місцевостях освячували таким самим чином і оселі, і господарські будівлі — для захисту від русалок, які цими днями жвавішають і роблять людям шкоду.

Вважається, що протягом Зеленого тижня слід залишати на деревах полотно — русалкам на сорочки. Існує повір'я, що русалки можуть насититися запахом свіжоспеченого хліба. Протягом русалчиного тижня треба ретельно дотримуватися народних «заходів безпеки»: у жодному разі не купатися у водоймах, бо русалки можуть потягти за собою. Тільки справжні відьми можуть дозволити собі таке задоволення й нічого не боятися. Забороняється кидати шкаралупи з яєць: якщо вони потраплять у воду, русалки стануть сильнішими й іще більше шкоди зроблять.

Після церковних урочистостей молодь збирається разом і починає розваги: пісні, жарти, хороводи. Свято триває до пізньої ночі.

10 звичаїв і традицій, які варто знати про Зелені свята

1. Зелені свята – народна назва великого свята Святої Трійці, або просто Трійці. Це перше по-справжньому літнє свято, тож багато традицій і звичаїв походять від ще язичницького культу дерев, трав та квітів. Саме тому, долівку в домівках перед Зеленими святами прийнято встеляти різним духмяним зіллям – любистком, м'ятою, лепехою і «закосичувати» дім клечанням – зеленими гілочками горіха, липи тощо.

2. Неділя Зеленого тижня називається клечальною неділею, або П'ятидесятницею – це п'ятдесятний день після Великодня. В Україні існував звичай після святкової літургії, йти хресним ходом до криниць і кропити їх свяченою водою. На зворотному шляху священик обходив усе село й теж кропив свяченою водою; ті з прихожан, які бажали повного посвячення своїх будівель, виносили до воріт стіл, покривали його скатеркою, а зверху клали хліб-сіль. Священик зупинявся біля такого столу і, прочитавши Євангеліє, заходив до хати й кропив свяченою водою всі стіни, а потім ішов і кропив усі інші будівлі, що були в господарстві. Таке посвячення домів, криниць і господарських будівель було зв'язане з віруванням селян в існування русалок.

3. В Україні довго зберігався звичай серед жінок в «русалчин тиждень» (тиждень перед Трійцею) розвішувати по деревах полотно, що його ніби русалки брали собі на сорочки. На вікнах розкладали гарячий хліб, гадаючи, що його паром русалки будуть ситі.

В русалчин тиждень не слід кидати лушпиння з яєць, бо як потрапить воно на воду, то серед нього плаватимуть русалки й робитимуть шкоду людям. Не можна сіяти муку просто в діжу, бо буде багато русалок. В русалчин тиждень ніхто не відважується купатися в річці, хіба-що київські відьми, бо лише самі вони не бояться русалок.

4. Напередодні Трійці не можна дівчатам ходити в ліс, бо там їх можуть зловити русалки й питати: «Полин, чи петрушка?». Якщо дівчина скаже «полин», то русалка на це: «Сама ти згинь» – і відпустить, а як скаже дівчина: «петрушка», то русалка: – «Ти ж моя душка!», – і залоскоче дівчину до смерті.

5. На Зелені свята, як і після Великодня, провідували померлих родичів, могили яких обсипали клечаним зіллям. На кладовищі влаштовували панахиди та спільні поминальні трапези. Ця традиція подекуди збереглася до наших днів.

6. На Зелені Свята починають квітувати жита, а за народнім віруванням, в час квітання хлібних злаків прокидаються мерці. В стародавніх мешканців Європи, і у нас в Україні, квітання хлібів вважалося за найнебезпечніший період; люди боялися, щоб із цвітом чогось не сталося злого. Мертві ж предки – це охоронці інтересів свого роду, за стародавнім віруванням, і ось до них у цей небезпечний час живі зверталися, їх поминали, їм приносили жертву, влаштовуючи на гробках тризни. Ось так з давніх-давен встановився звичай поминати мертвих родичів у час Зелених Свят.

7. В деяких селах прикрашали квітами колесо, а потім намагалися його запалити. Парубки волокли з лісу дуба, ставили його на вулиці, цілу ніч танцювали навколо нього, палили вогні. Колесо вважалося символом Сонця.

8. У Зелені свята в деяких місцевостях України були звичаї, пов'язані зі священними деревами. Наприклад, на Лівобережжі був обряд водити тополю. Дівчата вибирали поміж себе дівчину на тополю, прикрашали її намистом, стрічками та квітами, обличчя зав'язували хусткою, руки прив'язували до палиці і так водили по селу з гучними піснями. Кожний господар радо зустрічав процесію і, приймаючи від неї добрі побажання (головним чином, приплоду худобі і гарного врожаю), щедро обдаровував учасників обряду. На Полтавщині обряд тополі відбувався в понеділок.

9. Троїцькі розваги починалися з понеділка і тривали цілий тиждень. Зазвичай їх влаштовували в лісі чи в полі, на вигоні за селом. Подекуди молодіжні забави й танці проходили біля спеціальних лаштунків – ігорного дуба чи явора. Вони являли собою довгу жердину, до якої зверху горизонтально прикріплювали колесо, прикрашене квітами, гіллям, стрічками.

10. Закінчувалися Зелені свята – проводом русалок в понеділок, після тижня Зелених свят. Ввечері, коли вже зійде місяць, дівчата в білих сорочках і намисті, з розплетеними косами і вінками на голові, беруться за руки й довгим ключем ідуть за село на поля.

Попереду йде русалка. Дівочий ключ рухається так, як у хороводі: перша пара піднімає руки і робить ворота, під якими, схилившись, проходить увесь ключ. Вся ця процесія супроводжується русалчиними піснями, в яких співається про те, що русалки просять у дівчат сорочки, а в жінок – намітки.

Прийшовши в поле, дівчата розкладають вогнище і стрибають через нього, як на Івана Купала. До дівчат приєднуються й хлопці. В кінці забави дівчата спритно й несподівано кидають свої вінки на хлопців, а самі розбігаються. В цей час русалка ніби намагається когось із дівчат спіймати. Якщо зловить, то полоскоче й пустить, а потім і сама повертається додому в село.

Трійця: прикмети про погоду

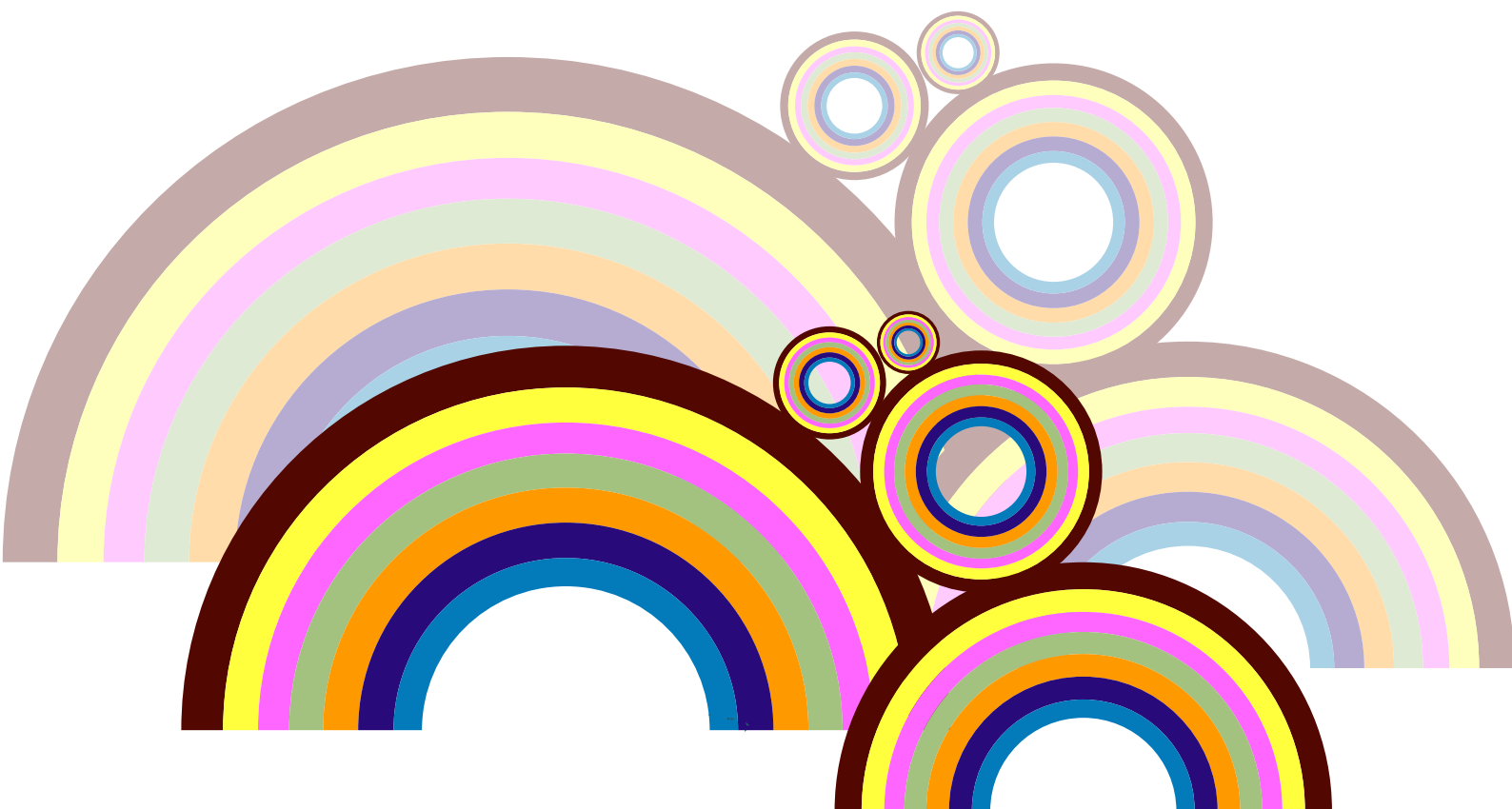
Дощ на Трійцю - це сльози за померлими, в батьківську суботу напередодні Трійці заведено прийти на кладовище та пом'янути померлих родичів.

Дощ на Трійцю - чекай багато грибів і теплу погоду.

З Трійці починається справжнє літо.

З Духова дня не тільки з неба, а й від землі тепло йде.

Прийде Трійця - буде і на дворі, як на печі.

Землею буде крокувати весна, про яку народ склав безліч прислів'їв, приповідок:

- А весняночка на весну каже: «Кидай сани, бери віз та поїдем на рогіз».
- Аби сіяв вчасно, то і вродить рясно.
- Барвінок щойно виткнувся і відразу рясно зацвів — трави влітку буде багато.
- Бджоли в негоду в вуликах рухаються й гудуть — на добру погоду.
- Бджоли вилетіли рано — на теплу весну.
- Бджоли літають допізна — на негоду.
- Бджоли раді цвіту, люди раді меду.
- Без дощу не сій.
- Без підливу і капуста не росте.
- Бруньки на осіці великі — на урожай ячменю.
- Буде дощ, буде пшениця та жито.
- Бурульки льодові довгі — довгий льон.
- Бузьки прилітають — весну заповідають.
- В орача руки чорні та хліб білий.
- В полі попрацюєш — до комори привезеш.
- Вербка бездоріжжя несе — гонить з рік останній лід.
- Вербка жовта не розвилася — не висаджуйте у відкритий ґрунт ніякої розсади.
- Вербка зацвіла, коли погода стояла ясна і тепла, літо очікує! тепле й щедre на мед.
- Вербка козяча зацвіла, пора сіяти редиску, моркву, цибулю і кріп.
- Вербка розпускається вся зразу — на хороший урожай.
- Вербка розпустилась — зима не має ходу до селянського двору.
- Вербка розпускається спочатку на маківці — перший посів хороший, сіяти потрібно раніше; на маківці не розпускається - другий посів буде хороший; вербка суцільна — до хорошого врожаю.
- Вербових опалих гілочок чим більше, тим сильніша повінь.
- Весна багата на квіти, а осінь на сніпки.
- Весна була маловітряна — літо буде сухе.
- Весна говорить — уроджу, а осінь каже — я ще погляжу.
- Весна днем красна, а на хліб тісна.
- Весна добу мочить, а годину сушить.
- Весна землю парить.

- Весна зелена чорне сіно з'їдає.
- Весна і осінь на рябій кобилі їздять.
- Весна кличе в поле.
- Весна красна квітами, а осінь грибами.
- Весна красна квітами, а осінь пирогами (снопами).
- Весна красними днями сніг зганяє — родиться хліб.
- Весна холодна — градобій улітку.
- Весна холодна — для вівса, тепла — для гречки.
- Весною — безпілля, літом — страдна роботонька, восени бездоріжжя, зимою — зимонька студена.

- Весною в річках води не прибуде — жарке літо.
- Весною вперше загримить на голе дерево — кажуть люди, буде голодне літо.
- Весною годину пропустиш — роком не надолужиш.
- Весною зверху пече, а знизу морозить.
- Весною не з одного неба, з-під землі тепло йде.
- Весною не посієш — восени не збереш.
- Весною проспиш — заплачеш зимою.
- Весною сій — восени збереш.
- Весною чути, як трава росте.
- Весною, що рікою проллє — краплі не видно, восени ситцем просіє — хоч відром черпай.

- Весну пролежиш — зимою з торбою підеш.
- Вечір безхмарний та безвітряний віщує сонячний день.
- Виори мілко, посій рідко, уродиться дідько.
- Вівса посів пізній — коли зацвітуть яблуні.
- Вівсянка заспівала веснянку: лишай сани, візьми віз.
- Відро води весною — ложка болота, восени ложка води — відро болота.
- Вітер західний під низькими хмарами — пора сіяти ярину.
- Вода весняна йде з шумом — трави добрі бувають, йде тихо — виросте погана трава.

- Вода з гір, а риба з зимівлі рухаються.
- Вода з гір притекла — весну принесла.
- Вода на луках — сіно в стогах.
- Гній клади густо — в коморі не буде пусто.
- Гній кладуть, щоб більше хліба вродило, а сіють, щоб людям годилось.

- Голоблі обмочило при сіянні жита — їдь додому.
- Голобля весною за ніч травною обросте.
- Горіхи мають велику зав'язь — на врожай проса і на грози.
- Горлиця затуркоче — пора сіяти коноплю.
- Горобина рано цвіте — багато вівса.
- Горобці гнізда в'ють — до погідної погоди.
- Горобці і ластівки гніздяться з північного боку — на жарке літо.
- Горобці пожвавішали і зацвірінькали під час тривалої негоди - можна чекати доброї погоди.
- Горох сій в перші дні нового (молодого) місяця.
- Горох сій, коли розпускається листя дуба.
- Горох сіють при північному вітрі — буде кволий; при західному і південно-західному — дрібний, червивий.
- Горщики в печі легко закипають — на погіршення погоди.
- Грак весною прилетів — через місяць сніг зійде, а журавель — скоро крига скресне.
- Грак з землі хворостинку піднімає — сонячне літо обіцяє.
- Граки зграями і з криком в'ються над гніздами, то сядуть, то знову злетять — погода зміниться.
- Грак зиму розклював.
- Граки і ластівки прилетіли рано — до ранньої весни.
- Грак на горі — весна на дворі.
- Грак — на проталину, шпак — на прогалину.
- Гречці, коли цвіте, не вір — вір, коли в коморі.
- Гримить, коли ще дерева не розпустили листя, — літо очікується холодним, дощовим.
- Гримить на голе дерево — на холодне й дощове літо.
- Гримить на ліс — буде для рільника тяжкий час.
- Гримить на голий ліс — хліба не буде.
- Грім весняний перший — на стійке тепло.
- Грім гримить уперше — треба спиною що-небудь підперти, щоб спина не боліла, коли настане літня робота.
- Грім загримить перший раз з півдня — літо буде тепле, з півночі — холодне, зі заходу — дощове.
- Грім перший ударить при північному вітрі — на холодну весну, при східному —

на теплу й суху, при західному — на мокру, при південному — на теплу.

•Грім перший прогрімить уранці — літо буде серединка-наполовинку (помірне); прогрімить опівдні і з південної сторони — тепле і родюче, надвечір і з холодної сторони — літо буде тепле, а осінь холодна, шкідлива для озимини.

- Грім перший гучний — до добрих хлібів.
- Грім під час першого весняного дощу — до буйного врожаю трав.
- Грім ранній — родючий рік.
- Грім ранньою весною приносить холод.
- Громи раннім яром трясуть — хліба натрясуть.
- Грунт добре угноїш — урожай потроїш.
- Густо посієш — багато намолотиш.
- Де орач плаче (від напруженої роботи), там жнець скаче (хороший врожай).
- Де плуг господар, а борона господиня, там повні бочки й скриня.
- День весняний рік годує.
- День добрий видно зранку, добрий рік — з весни.
- День на день не схожий, час на час не припадає.
- Дерева цвітуть рясно — буде плодів рясно.
- Дні весною довгі, та ніч коротка.
- Дні красні — сій пшеницю.
- Днем раніше посієш, на тиждень раніше збереш (пожнеш).
- Днів навесні було з вітром мало — літо передбачається сухе.
- Дощ весною падає, то відро води літру болота дає.
- Дощ весною парить, а восени — мочить.
- Дощ весною ростить, восени — гноїть.
- Дощ весняний даремний не буває.
- Дощ ранній озолотить, пізній — розорить.
- Дощ у пору — золото.
- Дуб вбирається — худоба наїдається.
- Дуб зацвіте — починають сіяти горох.
- Дуб зеленіє раніше ясеня — на сухе літо.
- Дуб листя розверне — до холоду.
- Дуб розвернувся, як заяче вухо, — сій овес.
- Дуб розвивається — завжди холодно буває.
- Жаби вперше закумкали у пісний день — наступний рік буде неврожайним.
- Жаби до першого дощу не квакають.

- Жаба квакала весною — гроза вже була.
- Жаба кваче, овес скаче: «Сій мене!»
- Жаба не квакає до першого грому.
- Жаби кричать — пора сіяти.
- Жаби не квапляться розпочинати свої концерти — ще повернеться холод.
- Жайворонки багато й довго співають. — збережеться ясна погода без опадів, птахів не чути — чекати негоди.
- Жайворонки і граки прилетіли рано — на теплу весну.
- Жайворонків не чути з самого світанку — на дощ або погану погоду.
- Жайворонок весну благословить.
- Жайворонок заспіває — виводь плуг у поле.
- Жайворонок летить на тепло, зяблик — до холоду.
- Жили у брата три сестри: весна-молодиця, зима-білолиця і осінь-водяниця.
- Жито говорить: «Сій мене в золу, аби в пору!» — Овес каже: «Топчи мене в грязь, а я буду князь».
- Жито дві неділі зелениться, дві неділі колоситься, дві неділі відцвітає, дві неділі наливається, дві неділі підсихає.
- Жито заколосилося — в лісі появилися перші білі гриби.
- Жито любить хоч на годину, але в пісок (тобто в сухе).
- Жито не сій у вологу землю: почекай годину і посій у пісок.
- Жито сій в золу, а пшеницю в пору.
- Жито хоч на часок, але в попідок; овес хоч у воду, але в пору.
- Зайці весною довго не линяють — чекай продовження холодної погоди.
- Замети з першого снігу — буде ячмінь.
- Земля до першого грому повністю не розмерзається.
- Земля запарувала — бери голоблі, закинь сані за повітку.
- Землю зігріло — не запізнюйся з сівом.
- Земля після оранки обростає мохом — льон буде волокнистий.
- Земля зігрілася — сій ярину.
- Земля — тарілка: що положиш, те й візьмеш.
- Зерном чистим сійте поле, то вродить хліб як море, а нечистим засієте — собі шкоди подієте.
- Зима, не лякай: весна прийде.
- Зима не морозить, а весна.
- Зимув бик забуде, як ся дочекає трави.

- Зима весну лякає, та все рівно тає.
- Зима снігом багата, а весна — водою.
- Зійшов сніжок, берись за плужок.
- Зозуля закувала вперше вранці у хмарну погоду — на врожай; закувала вперше ясного вечора — на неврожай.
- Зозуля закувала — приморозків уже не буде.
- Зозуля закувала — пора сіяти льон.
- Зозуля закує голодному — буде цілий рік голоден.
- Зозуля закує голодному (натще) — той восени не погодує худобу і вона всю зиму буде голодна.
- Зозуля закує на голий ліс — буде нещасливий рік для людей і худоби.
- Зозуля кує на сухім дереві — на мороз.
- Зозуля на голе дерево закує — на неврожай.
- Зяблик виводить трелі — до дощу.
- Інеєм рано покрилася верба — буде затяжна весна.
- Кажани перелітні повернулися з півдня — холодів більше не буде.
- Квіти у черемхи довгі — бджоли будуть добре роїтися.
- Клен першим із дерев відчуває весну.
- Колесо, гора — котись, з весною красною вернись!
- Комарі з'являються — пора сіяти жито.
- Комарів багато — бути доброму вівсу. Краплі води з бурульками — до врожаю коноплі.
- Крига весняна тоне — на тяжкий безхлібний рік.
- Крига на річці скресне вночі — хліб добре вродить.
- Кукурудзу посієш впору — матимеш зерна гору.
- Кукурудзу посієш до дощу — матимеш сало до борщу.
- Кулик прилетів із-за моря — весну приніс.
- Купа хрущів навесні — будуть проса рясні.
- Курочка в відлигу біля води нап'ється — весні бути дружній і теплій.
- Ластівка день починає, а соловей кінчає.
- Ластівка день починає, осінь закликає.
- Ластівка купалась — вже й собі купатись можна.
- Ластівка прилетіла — скоро грім заgrimить.
- Ластівки весною літають високо — ще буде погода.
- Ластівки прилетіли і почали лаштувати гнізда — настало стійке тепло.

- Ластівки прилетіли рано — на щасливий рік.
- Ластівки прилетіли — час сіяти просо.
- Ластівки «стеляться» по землі — буде погода, можна вже сіяти овес.
- Лебідь летить — до снігу, гусак — до дощу.
- Лебідь несе сніг на носі.
- Лебідь покидає ополонку і переходить на озеро — на тепло.
- Лист дубовий розвернувся — земля прийнялася за свій рід.
- Лист на дубі з п'ятак — бути ярині так.
- Листям спочатку вкривається береза — чекай сухою літа; клен — вологого.
- Лід весняний топиться або залишається на березі — на погане літо.
- Лід не розтав, а грім заgrimів — буде холодне літо.
- Ліщина зацвіла — пора сіяти моркву, мак, петрушку.
- Льон сій, коли цвіте горобина.
- Мати-й-мачуха зацвіла — настане стале тепло.
- Матінка-весна всім красна.
- Молоко в дійниці піниться — будуть опади.
- М'ята соковито пахтить — невдовзі збереться дощ.
- На вільсі бруньки — врожай на овес.
- На добрій землі що не посієш, то й вродить.
- Насіння кожне сіють у свій час.
- Не вважай на врожай, а жито сій, то хліб буде.
- Не все негода — прогляне і ясне сонечко.
- Не все сонечко в сірому сіряку.
- Не земля погана, а сіяч.
- Небо з громами — земля з квітами.
- Ниву орють — руками не махають.
- Овес каже: «Сій мене в грязь — буду я князь», а ячмінь каже: «Сій мене в болото — буде золото», а гречка каже: «Сій мене в золу, то будеш князь, а коли оглобля мокра, то виросте мітла».
- Овес кидай у грязюку, ячмінь — у пилюку, жито — в ріллю.
- Овес любить хоч у воду, але впору.
- Овес пізній сій, коли з верби і лози летить пух.
- Овес сій у кожусі, а жито — в брилі.
- Овес сій, коли боса нога на ріллі не мерзне.
- Орати в весну — не до сну.

• Орати не лінишся — тоді хліб родиться.
• Орати пора, коли грім гримить, ліс в листя вдягається, жайворонок заспівав, водяні жаби починають квакати.

• Орати станеш — будеш багатий.
• Ореш глибоко — виореш золото.
• Ореш і сієш, то молотиш і вієш.
• Ореш на один бік — хліба на один рік; ореш на два боки — маєш хліба на два роки.
• Ореш — плачеш, жнеш — від радості скачеш.
• Осика затремтить — так і худоба в полі сита.
• Осика рясно цвіте — на врожай вівса; сильна зав'язь на ліщині — добре вродить просо.

• Осика в пухнастих сережках — цього року вродить овес.
• Павутиння весною летить багато — літо буде жарке.
• Павучки молоді появились — до теплої весняної погоди. Південь віє — стару гріє.
• Півонія розпустилася — можна сіяти огірки, гарбузи та боби.
• Підсніжки ледве спалахнуть різнокольоровою райдугою — настав час посіву в приміщеннях на розсаду овочів і фруктів.

• Повінь велика — врожай хороший.
• Погода похмура і холодна прояснюється до ночі — буде заморозок.
• Посієш великим зерном — будеш з хлібом і вином.
• Посієш вчасно, то і вродить рясно.
• Посієш наволоком — вродить ненароком; посієш густо — не буде пусто.
• Посій в погоду — більше приплоду.
• Почекай годинку, але посій жито в пісок.
• Проліски блакитні стулюють пелюстки і трохи згинають цвітінки — чекати негоди.

• Проліски навесні рясно зацвіли — добре вродить картопля.
• Просо тоді засівається, як глухий дуб розвивається.
• Птахи в'ють гнізда на сонячній стороні — на холодне літо.
• Птахи з-за моря вертають — плуги з полем розмовляють.
• Птахи перелітні летять зграями — на дружну весну.
• Пшеницю не сій поперед дубового листа.
• Пшеницю сій, коли боса нога витерпить прохолоду ґрунту в борозні.
• Пшеницю сій, коли доцвіте черемха.
• Пшениця хорошо родиться, коли весною мурашки ситі та чисті.

- Рік по весні видно.
- Рокита пускає — весна у двір стукає.
- Роса перша як лід (холодна), а друга як мід.
- Сани готуй у весни, а колеса в осені.
- Синиця починає співати — весна надходить.
- Сніг має весною шорстку поверхню — до урожаю, гладку — неврожаю (хліб уродить погано).
- Сніг весною розтане від сонця — рік буде врожайним; від дощу — буде посуха.
- Сніг весною тане з північної сторони мурашиних куч — літо ще тепле і довге; з південної сторони — холодне і коротке.
- Сніг надвечір перестане падати — буде врожай на ячмінь.
- Снігурі й великі синиці відлетіли в ліс рано і дружно — до ранньої і дружньої весни.
- Собаки виють ночами весною — буде голод.
- Соку з берези тече багато — на дощове літо.
- Соловей з вороною в одному лісі живуть, але по-різному пісні співають.
- Соловей заспівав — літо пішло на збільшення.
- Соловей не заспівав — не сій гречки, не стрижи овечки.
- Соловей співати починає, коли може напитися роси із березового листа.
- Сонце блисне — млака висхне.
- Сонце гріє, сонце сяє, вся природа воскрешає.
- Сонце сходить і на обрії здається більшим, ніж звичайно — чекай дощу.
- Строчків і зморшків багато — буде добрий врожай інших грибів.
- Сосни сиплять пилком золотим — маслюки лізуть дружним натовпом.
- Строчки-старички мороз здолали, вирости, де пожар палав, де багаття горіло.
- Суниця красна (добра) — не сій вівса даремно.
- Суниця червоніє, посій просо, не доспіє.
- Там добре ся діє, де два орють, а третій сіє.
- Терен зацвів — можна сіяти кукурудзу.
- Терен цвітом забіліє — тоді селянин ячмінь сіє.
- Тополя пізно розпускається — літо буде холодне.
- Трясогузка повернулася раніше звичайного — до теплої весни.
- Туман вранці проти сонця — дощу не буде.
- Туман ранковий — на потепління.
- Туман рясний — урожай на льон і картоплю.

- Хмарно й помірний вітер — заморозків не буде.
- Холодно тому, що дуб розвивається.
- Хрущі літають з дзинчанням — до ясної погоди.
- Хрущів багато весною — на засуху.
- Чайка прилетіла б, а весна буде.
- Чайки прилетіли — на хвості воду принесли.
- Чайки прилетіли — невдовзі скресне крига.
- Черемха зацвіла рано — буде тепле літо.
- Черемха зацвіла — час ловити лящів.
- Черемха зацвіте чим раніше, тим жаркіше буде літо.
- Черемха має довгий цвіт — добре будуть роїтися бджоли.
- Черемха стане білою — грибівники починають приносити перші підберезовики.
- Черемха цвіте — завжди холод (черемхові холода).
- Черемха цвіте — найкраще садити озиму картоплю.
- Черемха цвіте перед останніми весняними заморозками. Черемха цвіте рясно — літо буде мокре.
- Чернь-головня* прилітає рано — до весняного тепла.
- Шишок на сосні багато — врожай на ячмінь.
- Шпаки із гнізда — пора сіяти гречку.
- Шпаки прямо на гнізда летять — дружна весна.
- Яблуня цвіте — починай орати.
- Ялівець зацвітає — пора сіяти ячмінь.
- Ярину сій ранню, коли зійде вода, пізню сій, коли зацвіте калина.
- Ярину сій у кожусі, а в сорочці — озимину.
- Ярові на добрій землі сій раніше, на поганій — пізніше.
- Ярові рані сій, як вода зійде, пізні, як цвіт калини в колі буде.
- Ясен розпускається скоріше дуба — чекай сухого теплого літа.
- Ячмінь казав: «Кидай мене у болото, то я вберу тебе в золото».
- Ячмінь сій, коли на деревах цвіт тільки з'явиться.
- Ячмінь сіють поки цвіте калина, коли на ялині шишки стали червоні, на сосні — зелені.

Використані джерела:

О.Воропай. Звичаї нашого народу.

В.Скуратівський. Місяцелік

<http://agrokraina.com.ua/oldcalendar/66-narodnij-kalendar-kviten.html>

<http://www.ukrlegenda.org/kalendar/kviten.php>

http://www.ukrlegenda.org/zvychai_nashoho_narodu_vesna.php

<https://petrukiv.te.ua/page,3,75-narodniy-kalendar-kvten.html>

<http://traditions.in.ua/kalendarni-sviata/vesniani-tsykl/1725-21-kvitnia-den-sviatoho-rufa>

С.Килимник. Український рік у народних звичаях. т.3

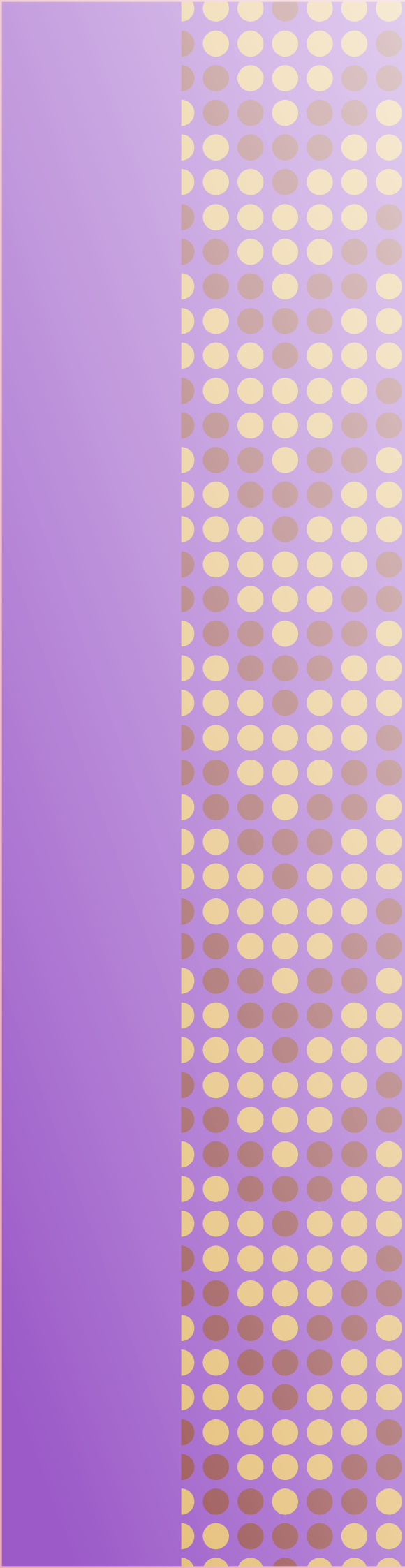
<http://www.ukrlit.net>

www.dilovamova.com

<http://traditions.in.ua>

www.tochka.net

<http://erve.ua>

Одеський обласний центр української
культури, м. Одеса, вул. Польська, 20
т / ф: (048) 760-19-26, т.: (048) 711-78-50,
760-19-25, 760-19-27, 722-10-13